

॥ त्रिलोकीचे राजे ॥

प.पू.श्री बापुराव महाराज खातखेडकर

व

प.पू.श्री मायबाई महाराज खातखेडकर

यांचे समग्र जीवन दर्शन

भाग – १४

-: लेखक :-

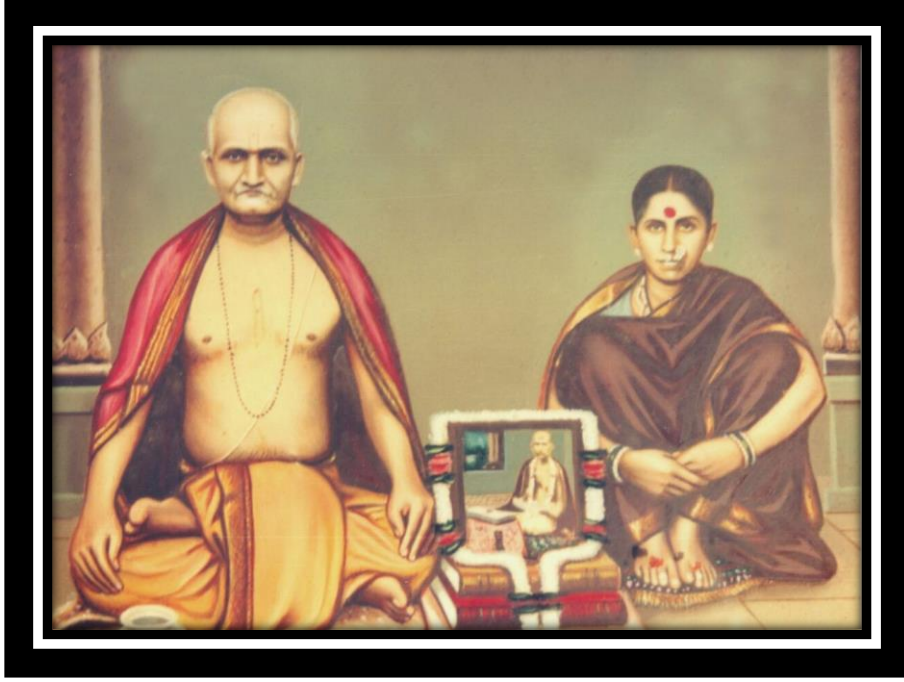
सुधीर अच्युतराव भालेकर, पुणे

-: प्रकाशक :-

मधुकर कृष्णराव खातखेडकर

एन १५, रेशिमबाग,

नागपूर

जानेफळकरवाडा, नाईक रोड, नागपूर येथे वास्तव्य

सूरदास म्हणाले "पू. बापुराव महाराज यांचे संत कार्य ते चंद्रपुरला असतांना सुरु झाले. ई.स. १९५४ ला नागपूरला आल्यानंतर त्यांचा शिष्यवर्ग वाढत गेला. पू. बापुराव महाराज रिटायर्ड झाल्यावर त्यांच्या पेंशनवर आणि त्यांचा मोठा मुलगा अण्णा उर्फ यादवराव यांच्या नोकरीवर संसार गाडा गरीबीत सुरु होता. १९५५ साली बाबासाहेब उर्फ दिगंबर यांना ए.जी. ऑफिसमध्ये नोकरी लागली तेव्हा त्यांची आर्थिक परिस्थिती सुधारली. पिंगळेच्या घरी असे पर्यंत अनेक शिष्यगण वाढले. उत्सव पण थाटा-माटांत होऊ लागले."

भैयासाहेब राजकारणे यांचे नातेवाईक जोशी हे नाईक रोडला जानेफळकर वाड्यात राहत होते. त्यांनी १९५६ साली घर रिकामे केले. ही बातमी कळली. पिंगळे यांच्या घरापेक्षा जागा, अंगण बरेच मोठे आहे याची माहिती मिळाली. ते घर रेंट कंट्रोलमध्ये असून नवीन भाडेकरूंना अण्णाजी जानेफळकर भाड्यानी देणार आहे असे कळल्यावर बाबासाहेब खातखेडकर यांनी रेंट कंट्रोल ऑफिसमध्ये अर्ज केला. अण्णाजी जानेफळकर यांना बाबासाहेब भेटून आले. अण्णाजी जानेफळकर यांना जेव्हा कळले की कोणी महाराज (बाबासाहेब खातखेडकरांचे वडील) येथे रहायला येतील आणि त्यांच्याकडे सतत शिष्यगण रोज येतील तेव्हा त्यांना वर्दळीचा आणि शिष्यगणांचा त्रास होण्याची शक्यता आहे. म्हणून त्यांनी बाबासाहेबांना सांगितले की भाड्याने घर द्यायचे नाही. रेंट कंट्रोलकडे अर्ज केल्यावर मॅजिस्ट्रेट मनोहर वाईकर साहेबांसमोर सुनावणी झाली. हे वाईकर साहेब दिनकरराव वाईकर (पू. महाराजांचे शिष्य) यांचे नातेवाईक

होते. वकीलांनी बाजू मांडल्यावर वाईकर साहेब यांनी जानेफळकर यांना सांगितले की वाड्याचा अर्धाभाग आणि बाहेर निघण्याचा दिंडी दरवाजा घरमालकाचा आणि भाडेकरूंचा वेगवेगळा आहे. घरमालकाच्या जागेतून ये-जा होणार नसल्यामुळे त्रास होण्याची शक्यता नाही. म्हणून खातखेडकरांना जागेचा ताबा द्यावा. याप्रमाणे अण्णाजींनी जागा भाड्याने देण्याचे कबूल केले. ई.स. १९५७च्या मे मध्ये जागेचा ताबा मिळून पू. बापुराव महाराजांनी पिंगळेचे घर सोडले आणि जानेफळकर यांच्या वाड्यात रहायला आले.

भैयासाहेब राजकारणे सागर, मंडला, बिलासपुरला बदलीमुळे गेले आणि ई.स. १९५५-५६ पर्यंत बालाघाटला ई.ए.सी. म्हणून नोकरीला होते. ते बालाघाटला असतांना अण्णा खातखेडकर यांची बदली छिंदवाड्याहून बालाघाटला झाली. अण्णासाहेब, प्रमिला वहिनी आणि वासुदेव (पू. बापुराव महाराजांचा नातू) हे भैयासाहेब राजकारणे यांच्या क्वार्टरमध्ये पाच महिने राहिले. महाकौशल म्हणजे सी.पी.एण्ड बेरार हे राज्य महाराष्ट्र आणि मध्यप्रदेश राज्यात विभागले गेले तेव्हा १९५६ साली भैयासाहेब राजकारणे यांची बदली महाराष्ट्र राज्यात झाली. बालाघाटचे क्वार्टर सोडावे लागल्यामुळे अण्णासाहेब खातखेडकर हे भाड्याच्या घरात बालाघाटला राहिले.

जानेफळकर वाड्यात येण्या अगोदर पू. बापुराव महाराज अण्णासाहेब व प्रमिला वहिनी बालाघाटला असतांना भैयासाहेबांकडे गेले होते. ददिया या बालाघाट जवळील गावाला त्यावेळी वाईकर परिवार राहत होता. हे कुटुंब नानू वाईकर पैकी होते. बालाघाटला व ददियाला पू. बापुराव महाराजांच्या दर्शनाला आणि बैठकीला वाईकर कुटुंब, काटे, गोडबोले, भैयासाहेबांच्या ऑफिसचे लोक रोज येत असत. या काटेच्या मुलीचे भाऊ वाराणशीवार बरोबर नागपूरला लग्न झाले. पुढील काळांत त्यांचा घटस्फोट होऊन मुलीला खूप चांगले स्थळ मिळाले. भाऊचे दुसरे लग्न झाले नाही.

पू. बापुराव महाराजांच्याकडे दादासाहेब उर्फ रत्नाकर पटवर्धन व पत्नी कमलाबाई पटवर्धन अण्णासाहेब थेरगांवकरांमुळे आले. ते नागपूरला सुधार प्रन्यासमध्ये नोकरीला होते. ते रामदासपेठेत अण्णा थेरगांवकर यांच्या बंगल्यासमोर स्वतःच्या बंगल्यात राहत होते. त्यांना अशोक नावाचा मोठा मुलगा होता. बालाघाटला गोडबोले पू. बापुराव महाराजांच्या दर्शनाला येत असत. त्यांची मुलगी अशोक पटवर्धनची पत्नी आहे. अशोकच्या तब्येतीसाठी पटवर्धन कुटुंब पू. बापुराव महाराजांकडे आले व ते पू. बापुराव महाराजांचे शिष्य झाले. पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाई महाराज अण्णासाहेब थेरगांवकर, दादासाहेब पटवर्धन, आबासाहेब सोनक, केशवराव पाटणकर, आप्पासाहेब देशपांडे यांचे कडे अधून मधून सहकुटुंब व शिष्यासहित जात असत. बरेचवेळा त्यांच्याकडे राहत. त्याकाळी पू. महाराजांचे अनेक शिष्य पू. बापुराव महाराजांच्या दर्शनासाठी आणि बैठकीत अध्यात्मिक गोष्टी ऐकण्यासाठी दिवसा आणि रात्री पू. महाराज ज्या शिष्याकडे असतील तेथे निःसंकोच जात असत. रात्री तीन चार वाजे पर्यंत बैठक चालू असे. त्या नंतर शिष्यगण घरी जात होते. लोक पू. बापुराव महाराजांच्या दर्शनासाठी आसुसलेले असत. ते त्यांचा प्रेमाचा व्यवहार आणि गोड बोलण्याने आकृष्ट होऊन संतवेडे झाले होते. यजमानांना सुद्धा पू. बापुराव महाराजांच्या अशा बैठकीमुळे आणि सेवा करण्याची संधी मिळाल्यामुळे आनंद वाटायचा. चहा पानदान आणि अन्नदान हे यजमानांकडून घडत असे.

ददियाला नानू वाईकर यांचे वडील भैयासाहेब वाईकर चुलत काका चिंतामण उर्फ भाऊसाहेब वाईकर यांनी पू. बापुराव महाराजांना ददियाला नेले होते. किशोर वाईकरांना आठवते की पू. बापुराव महाराज बालाघाटला भैयासाहेब राजकारणे व पू. महाराजांची पुतणी शांता जोशी (डॉ. जोशींची पत्नी) कडे येत तेव्हा दोन तीन वेळा पू. महाराज ददियाला आले व आई वडिलांनी पादपूजा केली. भाऊसाहेब वाईकर हे आंधळे होते. त्यांना चार मुली होत्या. त्यापैकी विमल ही रघुनाथराव पत्रकिने यांची पत्नी होती. रघुनाथराव पत्रकिने यांच्या वाड्यातच पू. बापुराव महाराजांचे वास्तव्य सर्वप्रथम नागपूरात झाले आणि तेथून पू. महाराज पिंगळे यांच्या घरी रहायला आले. या आधीच्या गोष्टींमध्ये नाना उर्फ दिनकरराव वाईकरांचा उल्लेख आला आहे. दिनकरराव वाईकर हे भैयासाहेब वाईकर यांचे सावत्र भाऊ होते. भैयासाहेब वाईकरांची नानू व आप्पासाहेब उर्फ श्रीनिवास ही मुले आणि सुमती उर्फ जीजी हळदे व मंदाकिनी देशपांडे (वर्धा येथे राहत) या मुली होत्या. भैयासाहेब वाईकर व त्यांच्या पत्नी, जीजी हळदे, भैयासाहेब हळदे, मंदाकिनी देशपांडे यांनी पू. बापुराव महाराजांचा मंत्र घेतला. नानू व त्यांची पत्नी माणिक यांनी पू. बापुराव महाराजांचा गुरुमंत्र घेतला. नानूच्या मुली प्रतिमा प्रमोद धर्माधिकारी हिने पू. मायबाईचा मंत्र घेतला असून दोन मुली शास्त्री (खंडवा), मंजिरी मोहरील यांनी गोंदवलेकर महाराजांचा गुरुमंत्र घेतला. भाऊसाहेब वाईकरांना पू. महाराजांनी रामाचा मंत्र दिला होता.

जीजी हळदे व भैयासाहेब हळदे पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाईना सहकुटुंब दरवर्षी जेवायला बोलवीत असत. पादपूजा व पंचपक्वान्न नैवेद्य त्या सदगुरूंसाठी करीत. या दोघांची श्रद्धा पू. बापुराव महाराजांवर होती. हे आधीच्या गोष्टींमध्ये सांगितले आहे. यांना आबा, अण्णा, बाळ व बापू नावाची मुले होती आणि शोभा बनसोड, विभा कावळे ह्या मुली होत्या. बापू व शोभाला पू. बापुराव महाराजांचा गुरुमंत्र होता. बाळ हळदेला पू. नाना महाराजांचा गुरुमंत्र होता. बाळासाहेब हळदे हे सध्या भागवताचार्य आणि उत्तम ज्योतिषी आहेत. त्यांना बरेच लोक विद्वान म्हणून मानतात. ते उत्तम प्रवचन करतात. त्यांची पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाईवर श्रद्धा आहे.

आप्पासाहेब उर्फ श्रीनिवास वाईकर यांचे मुल आणि नानू वाईकर यांचे पुतणे शाम, किशोर आणि सुधीर हे सध्या पुण्यात राहतात. शाम वाईकर हे स्टेट बँक ऑफ इंडिया भोपाळ म.प्र. येथे नोकरीला होते व त्यांचा मुलगा पुण्याला नोकरीला असल्यामुळे ते पुण्यात स्थायिक झाले. शाम वाईकर यांनी १९६८ मध्ये पू. बापुराव महाराजांचा गुरुमंत्र घेतला. किशोर वाईकर हे पशु वैद्यकीय खात्यांत पुण्यात होते व तेथे स्थायिक झाले. त्यांनी व पत्नी वृंदा यांनी पू. मायबाईचा गुरुमंत्र घेतला. किशोर वाईकर यांची पत्नी वृंदा हिची भाची नयना ही श्रीराम सुरेश (बाळासाहेब) खातखेडकर ह्यांच्या पत्नी आहेत. नयना ही वृंदा वाईकरच्या बहिणीची (गिजरे) मुलगी आहे. शाम वाईकरच्या पत्नीने पू. मायबाई महाराजांचा मंत्र घेतला.

शाम उर्फ केशव वाईकर जेव्हा नागपूरला येत असत तेव्हा ते आणि लग्न झाल्यावर त्यांच्या पत्नी शुभा व मुलांसह पू. बापुराव व पू. मायबाई यांच्या दर्शनासाठी येत होते. त्यांना लहानपणा पासून पू. बापुराव महाराजांबद्दल आकर्षण होते. ते पू. बापुराव महाराजांकडील उपासना, श्रीरामाचा जप, रामरक्षास्तोत्र, मारुती स्तोत्र, व्यंकटेशस्तोत्र वाचायचे. गुरुमंत्र घेतल्यावर ते त्या मंत्राचा जप आणि अध्यात्मिक वाचन करीत असत.

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

बुधराम सूरदासला म्हणाला "सूरदासजी, वाईकरांचा संपूर्ण परिवार पू. बापुराव महाराजांचा शिष्य झाला आणि त्यांची मुल सुद्धा पू. बापुराव महाराजांचे व पू. मायबाईचे शिष्य झाले. वाईकर परिवार भाग्यवान आहे."

सूरदास म्हणाले "क्लेश, संकट दूर करण्याच्या निमित्ताने भक्त संतांकडे आकृष्ट झाले. पण पू. बापुराव व पू. मायबाई महाराजांनी फक्त क्लेश संकट दूर केले असे नाही तर त्या शिष्यांच्या जीवनात परमार्थाची बाग फुलवली. त्यांनी भगवत भक्तिचे बीजारोपण करून मोक्षाची वाट दाखवून शिष्यांना नामस्मरणाची गोडी लावली. त्यांना पितृप्रेमाचा अनुभव दिला. अनुभवरूपी अमृतरसपानासाठी भक्तगण आजही या राधाकृष्ण मंदिरात रेशिमबाग नागपूरला येतात. अशा भक्तिरूपी अमृतरसाच्या गोडीने स्फुरण होऊन भगवंत स्मरण, श्रद्धा व आनंद अखंड भक्तांच्या हृदयांत वास करीत आहे. फक्त लौकिक सुख प्राप्त व्हावे हा सर्व भक्तांचा हेतू येथे येण्याचा नाही. केशव महाराजांनी भक्तांची सद्गुरुचरणी प्रार्थना स्तविली तो हेतू पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाईच्या भक्तांचा ही असा आहे -

"घडी घडी चरण तुझे, आठविती रामा,
आसनी शयनी भोजनी गमनी, छंद तुझा आम्हा ॥ धु. ॥
तृषातीत पूर्णब्रह्म, नित्य निर्विकारा
अंबुजदल नयना मुनी मानस विहारा ॥ १ ॥
सर्वसाक्षी सर्वेश्वर, सर्व गुरुरूपा
प्रेमचिन्ता सौख्यसिंधू, दशरथ कुलदीपा ॥ २ ॥
मात तात भ्रात नाथ, तूची एक पाही
केशव म्हणे गुरुकृपा, शरण तुझे पायी ॥ ३ ॥"

आणि एकनाथ महाराजांनी अभंगात म्हटले आहे की या राधाकृष्णाने मनाची स्थिती अशी केली आहे की त्यांच्या दर्शनासाठी शरीराचे भान राहिले नाही. आता लौकिक सुखाची अभिलाषा राहिली नसून डोळ्याला त्याच्या दर्शनाची आस आहे. हीच अमृतरसाची गोडी आहे.

"पंढरीचे सुख पाहता डोळा
उभा तो जिव्हाळा योगियांचा ॥ धु. ॥
म्हणूनिया मन वेधले तव चरणी
आणिक त्यागुनी कुडी गेली ॥ १ ॥
जनार्दनाच्या एका घ्यावे लोटांगणी
करावी ओवाळणी शरीराची ॥ २ ॥"

सूरदास म्हणाले "पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाई महाराजांच्या भक्तांच्या काही गोष्टी आणि त्यांच्या परिवारातील गोष्टी मी ऐकण्याचा व त्या गोष्टी तुम्हाला सांगण्याचा हेतू तुम्हाला कळला असेलच. या संतांचा प्रपंच कसा होता आणि त्या प्रपंचात परमार्थ कसा फुलत होता कळावे हा हेतू आहे. गृहस्थाश्रमधर्म सांभाळून परमार्थ साधणे ही सोपी गोष्ट नाही. भक्ति करणे हे येथ्या गबाळ्याचे काम नोहे. भक्ति नव्हे साधी भोळी, भक्ति सुळावरील पोळी. भक्ति करण्यासाठी सावध राहून दृढ निश्चय

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

आवश्यक आहे. जरी पू. महाराजांच्या व पू. मायबाईंच्या या गोष्टी साधारण गृहस्थाश्रमी सारख्या भासत असल्यातरी त्या साधारण दिसणाऱ्या गोष्टी घडत असतांना भगवंताचे अधिष्ठान आणि भक्तिचा प्रकाश या संतांच्या जीवनांत उजळून दिसत आहे. यामुळेच भक्त त्यांच्या मार्गदर्शनासाठी त्यांच्या पर्यंत पोहोचले आहेत व असे भाग्यवंत भक्त परमार्थसुखाचा आनंद घेत आहेत."

"आता तुम्हाला मी जानेफळकर वाड्यातील गोष्टी सांगणार आहे. ई.स. १९५७ पासून ई.स. १९६९ पर्यंत साधारण १२ वर्ष पू. महाराज व पू. मायबाईंचे वास्तव्य या वाड्यात होते."

(जानेफळकर वाडा - आता नवीनीकरण केले गेले आहे. सध्याच्या गेटच्या ठिकाणी मोठा दिंडी दरवाजा होता. हा दिंडी दरवाजा घरमालकाच्या दरवाज्यापेक्षा बराच मोठा होता. घरमालकाकडील भाग व दरवाजाचा फोटो पुढे कल्पना येण्यासाठी दिला आहे)

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

अण्णाजी जानेफळकर यांचा वाडा नाईकरोडवर झेंडा चौक महाल नागपूरला आहे. या वाड्याला दोन महाद्वार म्हणजे दिंडी दरवाजे आहेत. दिंडी दरवाजा बंद असला तरी त्या दाराला एक माणूस जाईल अशी लहान खिडकी आहे. एका दिंडी दरवाज्याने घरमालक अण्णाजी जानेफळकरांच्या घरांत जाता येते. दुसऱ्या दिंडी दरवाज्याने भाडेकरुकडे जाता येते. पू. बापुराव महाराज यांच्याकडे जाण्यासाठी दिंडी दरवाज्यातून आत आल्यावर डावीकडे लहान खोली, ओसरी आणि ओसरीला तट्ट्याचा आडोसा होता. येथे काकाजी उर्फ माधवराव श्रीकृष्ण गायकी आणि त्यांच्या पत्नी रमाबाई उर्फ काकी कुटुंब राहत होते. महाद्वाराच्या समोर डावीकडे मोठे आंगण हे काका गायकींच्या घरासमोर होते. गायकींच्या बाजूला भिंत होती आणि भिंतीला लागून जागेत जानेफळकरांचा जुना टांगा, त्याच्या बाजूला गायीचा गोठा त्याच्या पुढे दोन जुन्या पद्धतीचे संडास, संडासला लागून शेणखतासाठी जागा असा मोठा परिसर होता. सध्या या भागात नवीन बांधकाम करून अण्णाजी जानेफळकर यांचे चिरंजीव अरुण जानेफळकर यांनी बांधकाम केले आहे. ते या जागेत राहतात.

(जानेफळकर वाड्यातील घरमालकाकडील भाग. हा भाग पूर्वीप्रमाणेच आहे)

दिंडी दरवाज्याला लागून उजवीकडे भिंतीतून दुसऱ्या दरवाज्याने आत गेल्यावर पू. बापुराव महाराजांकडे जाण्यासाठी दुसरे अंगण होते. या अंगणातून जानेफळकरांच्या घरी जाण्यासाठी पायऱ्या व ओसरी होती. हे दुसरे अंगण पू. बापुराव महाराजांच्या घराच्या ओसरी समोर होते. अंगण नाईकरोड रस्त्याच्या बाजूने उंच भिंतीने बंद होते. अंगणात भिंतीच्या बाजूला मोरी, मोठा तांब्याचा पाणी भरून

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

हंडा, नळ व नाली होती. अंगणात तुळशी वृंदावन, फुलांची झाड, मोकळी जागा, कपडे वाळविण्यासाठी तारा व ओसरीला लागून भागवती नावाची गाय बांधण्यासाठी खुंट होते. दोन पायऱ्या चढल्यावर ओसरी व ओसरीत उजव्या बाजूला प.पू. बापुराव महाराजांचा पलंग, शिष्यांसाठी ओसरीत सतरंजी आणि ओसरीच्या डाव्या बाजूला देवघराची खोली होती. ओसरीत सिंहासनावर पू. बाबासाहेब महाराज गढीकर यांचे तैलचित्र, सिंहासनावर श्रीमद्भागवत आणि इतर पोथ्या देवघराच्या दाराशी होते. ओसरीत उभे राहिल्यास दरवाज्यातून देवघरातील सिंहासन व देव दिसायचे. देवघराच्या आतील सिंहासनावर पू. बाबासाहेब महाराजांचा ब्लॅक अण्ड व्हाईट फोटो होता. या सिंहासनामागे चबूतऱ्यावर देव दुसऱ्या सिंहासनावर होते. आरतीच्या वेळी ओसरीतून देव व गाभाऱ्याचे दृश्य मन प्रसन्न करीत असे. ओसरीत भिंतीवर पू. आप्पाजी महाराज घाटे, शंकराचार्य, पू. तात्याजी महाराज घाटे, पू. बाबासाहेब महाराज गढीकर, भायजी राजकारणे, पू. भगवंतराव महाराज आणि मधु-अनिल यांच्या मौजेचे फोटो होते. ओसरीतून मधोमध दरवाज्यातून आत गेल्यावर माजघर होते. माजघरात छोट्या खिडक्या, भिंतीत कपाट, कोनाडे आणि माडीवर जाण्यासाठी लाकडी जिना होता. माजघरात डाव्याबाजूने दरवाज्यातून गेल्यावर जेवणाची खोली व स्वयंपाकघर होते. स्वयंपाकघर व खोलीला विभागणारी चार फुट उंच जाड भिंत होती. देवघरातील दुसऱ्या दरवाज्याने जेवणाच्या खोलीत येता येत होते. देवघराच्यावर माळा होता आणि पावसाळ्यासाठी पू. बापुराव महाराज उन्हाळ्यात वाळलेल्या गोवऱ्या जेवणाच्या खोलीत आणून माळ्यावर फेकीत होते. गोवऱ्यांची साठवण पावसाळ्यात गरम पाण्याच्या चुलीसाठी उपयोगी पडत होती. जेवणाच्या खोलीतून बाहेर दरवाज्याने आल्यावर लहान अंगण होते. हे अंगण काका गायकीच्या घरासमोरील अंगणापेक्षा दोन पायऱ्या उंच होते. ह्या मागील अंगणात गायीच्या पाण्यासाठी टाकी बांधून घेतली होती. त्याशेजारी टिनाच्या शेडमधे गायीचा चारा, कटिया (ज्वारीच्या पेंडीचे मशीनवर केलेले तुकडे), ढेप-चुनी व जाळण्याचे लाकड ठेवायचे. ह्याच अंगणात कपडे धुण्याचा दगड, मोरी व कपडे वाळविण्यासाठी तारा लावल्या होत्या. दगडाच्या शेजारी न्हाणीघरात (स्नानगृह) मोठी पाण्याची टाकी, दगड, स्नानाच्या गरम पाण्यासाठी चूल व हंडा आणि स्वयंपाक घराशेजारी नळ होता. नळा जवळ २५-३० लिटरचा पाण्याचा हंडा होता. या नळाने पाणी भरावे लागे आणि पिण्यासाठी व स्वयंपाकाचे पाणी सोवळ्यात भरावे लागे. नळा शेजारून स्वयंपाकघरात जाण्याचे दार होते. अंगण आणि स्वयंपाकघर व जेवणाची खोली तारेच्या पट्ट्याने विभागले होते. भिंत नव्हती. दोन अंगण उंचीमुळे व दोन सिताफळाच्या झाडाने विभागले होते. या अंगणातून आणि जेवणाच्या खोलीतून गायीचा गोठा दिसत होता. पू. मायबाईचे लक्ष गोठ्याकडे, पू. बापुराव महाराज व आला गेला अंगणात असले तर त्यांच्याकडे असायचे. पू. बापुराव महाराज जास्त वेळ उन्हात गोवऱ्या थापत असतील तर पू. मायबाई त्यांना स्वतः घरात बोलवायच्या किंवा कोणाकडून निरोप पाठवून त्यांना बोलावून घेत असत. दोन अंगणात येण्या जाण्यासाठी दरवाजा होता व दोन लहान पायऱ्या होत्या. मोठ्या अंगणात पायऱ्या शेजारी एक लहान पाण्याची टाकी होती. त्यात उत्सवाच्या वेळी पाणी भरून वापरीत असत.

माजघरातून लाकडी जिऱ्याने माडीवर गेल्यावर उजवीकडे हॉल व डावीकडे ७फुटx ७फुटाची अभ्यासासाठी मुलांना खोली होती. हा हॉल उत्सवाच्यावेळी बैठकीसाठी, पावसाळा-हिवाळ्यात घरची व बाहेरून आलेली मंडळी झोपण्यासाठी आणि इतर वापरासाठी होता. या हॉल मधून आटाळ्यावर जाण्यासाठी लाकडी जिना होता. ही खोली हॉलपेक्षा लहान होती. येथे अडगळीचे सामान आणि गायीच्या कटिया साठवणीसाठी उपयोग होत असे.

सूरदास म्हणाले की राहण्याच्या जागेचे वर्णन यासाठी आहे की या संतांचे वास्तव्य झाले त्या वेळच्या अनेक गोष्टी जानेफळकर वाड्याच्या संबंधित आहेत. त्यांचा पुढे संदर्भ येणार आहे. या वाड्यात असतांना पू. बापुराव महाराजांचा शिष्य परिवार वाढला.

पू. बापुराव महाराजांचे कुटुंब व त्यांचे सामान जानेफळकर यांच्या वाड्यात आले. गाय व वासरू आले. रोज येणारी तरुण शिष्य मंडळींनी सेवाभावाने स्थलांतरासाठी मदत केली.

पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाई हे व्यवहार चतुर होते. वाड्यात आल्याबरोबर वाड्यातील कुटुंबाची ओळख करून घेण्यासाठी ते प्रथम घरमालक अण्णाजी जानेफळकर यांच्या घरी गेले. पू. बापुराव महाराज अण्णाजी जानेफळकरांना नमस्कार करून म्हणाले "अण्णाजी, तुमच्या मुलांसारखीच माझी मुल आपल्या वाड्यात आनंदाने राहतील. माझ्याकडे येणाऱ्यांकडून तुम्हास त्रास होणार नाही. मनात कुठलाही संशय बाळगू नका."

अण्णाजींना व त्यांच्या पत्नी काकू यांना पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाईंच्या बोलण्याने बरे वाटले. या संतांमधे अहंकाराचा लवलेश नव्हता. शेजारधर्म व चांगले संबंध रहावे हा व्यवहार त्यांनी पाळला. अण्णाजी व काकू यांनी संत म्हणून पू. बापुराव व पू. मायबाईंना नमस्कार करून सांगितले "महाराज, तुमच्या बाजूची बिऱ्हाडकरुंसाठी असलेली सर्व जागा, अंगण आपण वापरावे. काही मदत हवी असल्यास निःसंकोच आम्हाला सांगावे."

पू. बापुराव व पू. मायबाईंनी आल्याबरोबर अण्णाजी व काकू जानेफळकरांचे मन जिंकले.

पू. बापुराव महाराज यांचे दैनंदिन दोन दिवस काका गायकींनी बघितले. त्यांच्या अंगणात गोठ्यात पू. बापुराव महाराज शेण काढीत आहेत, गोवऱ्या एकसारख्या आकाराच्या जाड्या आणि गोल थापून अंगणात एका बाजूला वाळविण्यासाठी ठेवीत आहेत, दुसऱ्यादिवशी पू. महाराज त्या गोवऱ्या उलटून वाळल्यावर बाजूला ठेवून त्या जागेवर नवीन गोवऱ्या थापतात, वाळलेल्या गोवऱ्या घरात नेतात, गाय वासराला चारा पाणी देतात, गोठ्यातील शेण काढतात व गोठा स्वच्छ ठेवतात, येणाऱ्यांची वर्दळ, असे दृश्य गायकी व जानेफळकर मंडळी बघत होती. पू. बापुराव हे संत आहेत हे ऐकून माहित होते. कल्पनेप्रमाणे त्या लोकांना वाटले की महाराजांचा थाट राजेशाही असेल. पू. बापुराव महाराजांचे आखूड धोतर, साधा धुतलेला पांढरा शर्ट, डोक्यावर उपरण्याचा फेटा तर कधी फेटा न घालता गोठ्यात वावरणे, वऱ्हाडी भाषेत येणाऱ्या शिष्यांबरोबर संवाद, शिवी बरोबर घरच्या मुलांना हक्काने बोलावून गायीसाठी चारा-पाणी करण्याची सूचना देणे, शिष्यांनी गोठ्यात येऊन महाराजांना नमस्कार करणे, पू. महाराजांभोवती त्यांच्या ओसरीत शिष्यमंडळीबरोबर सकाळ पासून रात्री १२ ते २ वाजेपर्यंत बैठकीत बसणे, सामूहिक रामरक्षा व रामनामाची माळ, आरत्या, दुपारी ओसरीत दत्तोपंत तैलंग शास्त्रींचे श्रीमद्भागवत वाचन व श्रोते आणि त्यावेळी भागवती नावाची गाय गोठ्यातून आणून महाराजांच्या ओसरीला लागून अंगणात बांधणे. अशा धार्मिक वातावरणामुळे गायकी, जानेफळकर मंडळी प्रभावित झाली.

दोन दिवसांनी पू. बापुराव महाराज काका गायकींच्या ओसरीत आले व म्हणाले "बाबाजी, आम्ही साधे गृहस्थाश्रमी आहोत. मी महाराज नाही. लोक मला महाराज म्हणून बोलवीत आहेत. तुमच्या सारखाच माझाही संसार आहे. पोर शिकत आहेत. मुल कमावीत आहेत. शेजार म्हणून सांभाळून घ्या."

काका गायकींना लोक काका म्हणत. आज काका उर्फ माधवराव गायकींचे पू. महाराजांनी बाबाजी असे नामाभिधान केले. काका म्हणाले "नमस्कार करतो महाराज. सतरंजीवर बसा. चहा घ्या."

पू. बापुराव म्हणाले "बाबाजी माझी नोकरीपासून चहाची आणि गळ्यातील माळेची दोस्ती आहे. याला मी सोडत नाही. ते माझे सोबती आहेत."

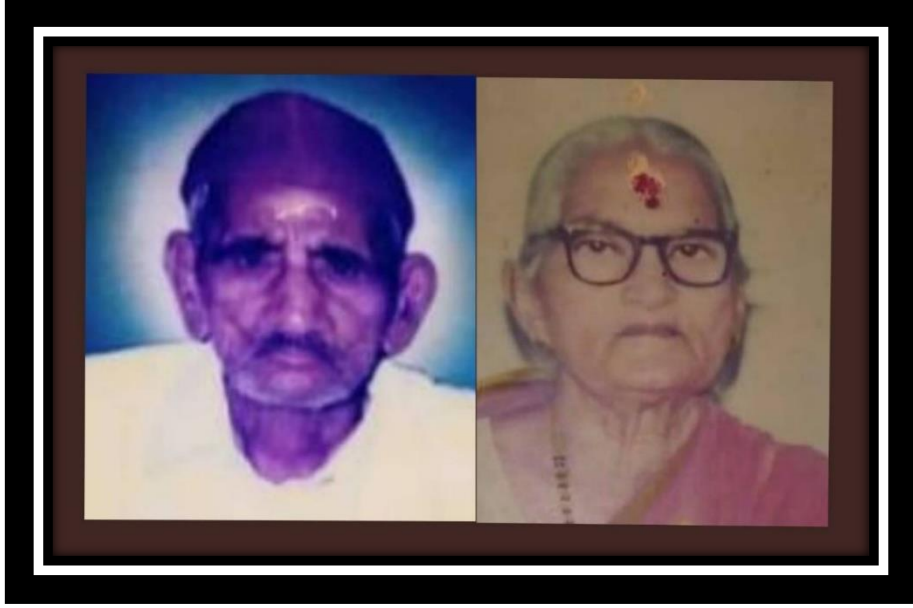
काका गायकींच्या सांगण्यावरून काकींनी चहा केला. तेथे महाराजांचा मुलगा बाळ होता. त्याला पू. बापुराव म्हणाले "बाळ्या, जा तुझ्या मायला बोलावून आण."

बाळ त्यावेळी ९ वर्षांचा होता. काही शिष्यवर्ग त्याला बल्ल्या म्हणत. बाळ धावत जाऊन पू. मायबाईंना निरोप देऊन आला. थोड्याच वेळांत पू. मायबाई गायकींकडे आल्या. काका व काकूंची ओळख झाली. पू. मायबाईंचे जुन्या पद्धतिचे आखूड लुगडे, खणाच्या कपड्याचे पोलके, रुपया एवढे कपाळावर कुंकू आणि मधुर बोलण्याने काका व काकी गायकींची ओळख झाली. ते पू. महाराज व पू. मायबाईंच्या व्यवहाराने प्रभावित झाले. शेजारधर्म सुरू झाला.

पू. मायबाई काका व काकींना म्हणाल्या "दिवसा रात्री जेव्हा तुम्हाला वेळ मिळेल तेव्हा आमच्या घरी येत जा."

काका व काकींना समाधान वाटले. आपुलकीची भावना त्यांना पू. महाराज आणि पू. मायबाईंसाठी जागृत झाली. दुसऱ्याच दिवशीपासून काका व काकी गायकी श्रीमद्भागवत वाचनाच्यावेळी, रामरक्षा, रामनामाची माळ व आरतीला हजर राहू लागली. त्यांची रोज महाराजांकडे येणाऱ्या शिष्यांची ओळख झाली. सर्वांमधे प्रेम संबंध वाढले. काका गायकींना बाबा, गंगाधर उर्फ बाळ, विजय, सुमन, सुधा व बेबी उर्फ कुंदा असे मुल-मुली होते. या मुलांचे अण्णा, बाबा, मधु, बाळ, सुधा, सिंधू ह्या पू. बापुराव महाराजांच्या मुला-मुलींची आणि प्रमिला वहिनींची ओळख झाली. तसेच अण्णाजी जानेफळकरांची हरीभाऊ, राजाभाऊ, अरुण, पद्माकर, मदन आणि सिंधू या मुला-मुलींची ओळख झाली. या मुलांवर धार्मिक संस्कार होऊ लागले. पू. महाराज आणि पू. मायबाईंना नमस्कार करायला येत. श्रद्धा आणि भक्तिचे बाळकडू या मुलांना सहजच मिळू लागले. पू. बापुराव व पू. मायबाई हे संत आहेत याची जाणीव जानेफळकर आणि गायकी कुटुंबियांना झाली. हळू हळू जानेफळकर वाड्यासमोरील बाळासाहेब काळे व त्यांच्या पत्नी, नानाजी गायकी कुटुंब, व्यवहारे, बाळाजी काळे यांचे चिरंजीव डॉ. विजय काळे (शिकत असतांना) पू. महाराजांकडे येऊ लागले आणि उत्सवांत भाग घेऊ लागले.

काका गायकींना धार्मिक आवड होती. ते स्नान संध्या, पूजा, ज्ञानेश्वरी, दासबोध असे ग्रंथ वाचीत असत. एम्प्रेस मिलमधे ते कामाला होते. काकी गायकी ह्या पांडुरंग्याच्या होत्या व माहेरीच लहानपणीच शेगांवचे पू. गजानन महाराजांचे शिष्य केदारनाथ महाराजांचा त्यांनी गुरुमंत्र घेतला होता. त्याही धार्मिक होत्या. त्या प्रेमळ आणि शांत स्वभावाच्या होत्या. पू. बापुराव महाराजांनी काका गायकींना म्हणजे बाबाजींना गुरुमंत्र दिला. पू. बापुराव महाराजांनी त्यांना श्रीमद्भागवत ग्रंथ वाचायला सांगितला. चातुर्मासात दत्तोपंत तैलंग शास्त्री पू. महाराजांकडे श्रीमद्भागवत वाचीत असत. जर तैलंगशास्त्री अडचणीमुळे येणार नसले तर पू. महाराजांनी त्यादिवशी तैलंगशास्त्रींच्या व्यासपीठावर बाबाजी गायकींना बसण्याचा आणि भागवत अध्याय वाचण्याचा अधिकार दिला. रेशिमबागेत पू. महाराज व बाबाजी गायकी आल्यावर बाबाजी गायकींचा हा अधिकार कायम होता. ते पू. बापुराव महाराजांचे अनन्य भक्त होते. पू. बापुराव महाराज स्वतः कधी रोज तर कधी अधून मधून बाबाजी गायकींकडे जाऊन बसायचे. पान सुपारी घेऊन सर्वांची चौकशी करायचे. बाबाजी गायकींना माळेवर नाम जपाची सवय होती.

माधवराव उर्फ बाबाजी उर्फ काका गायकी व रमाबाई उर्फ काकी गायकी

जानेफळकरांच्या वाड्यात पू. बापुराव महाराजांकडे खालील उत्सव शिष्य परिवारांसह उत्साहाने साजरे होऊ लागले -

१. माघ शुद्ध द्वितीया - नाथ बीज (धर्मराज बीज) उत्सव
२. ज्येष्ठ वद्य प्रतिपदा - प.पू. बाबासाहेब महाराज गढीकर पुण्यतिथी
३. आषाढ पौर्णिमा - गुरु पौर्णिमा - गुरु पूजन
४. आषाढ वद्य एकादशी - प.पू. बापुराव महाराज जयंती (हा उत्सव लहान स्वरूपात जानेफळकरांच्या वाड्यात १९६७ सालापासून डॉ. अण्णासाहेब भालेकरांनी पू. मायबाईंना विनंती केल्यावर सुरु झाला)
५. श्रावण वद्य अष्टमी - गोकुळाष्टमीला कृष्ण जन्म व नवमीला महाप्रसाद व काला
६. कार्तिक पौर्णिमा - श्रीमद्भागवत समाप्ति

रेशिमबागेत आल्यावर वरील उत्सवाबरोबर खालील उत्सव साजरे होतात -

७. भाद्रपद वद्य चतुर्थी - प.पू. मायबाई महाराज पुण्यतिथी (तृतीयेला श्राद्ध, चतुर्थीला पुण्यतिथी व पंचमीला गोपालकालाचे संध्याकाळी कीर्तन आणि काला वाटप होतो)
८. अश्विन वद्य दशमी - प.पू. बापुराव महाराज पुण्यतिथी (नवमीला श्राद्ध, दशमीला पुण्यतिथी, एकादशीला गोपालकालाचे संध्याकाळी कीर्तन आणि काला वाटप होतो)
९. विजयादशमी - प.पू. मायबाई महाराज जयंती (विजयादशमी नंतरच्या पहिल्या रविवारी साजरा करतात)

या सर्व उत्सवांत गुरुंच्या पादुकेला आणि देवांना पवमानाचा अभिषेक, आरती व महाप्रसाद दत्तोपंत तैलंगशास्त्रीकडून होत असे. आता दत्तोपंतांचे चिरंजीव श्रीपाद तैलंग अभिषेक पूजन करतात. तैलंग परिवार उत्सवात हजर असतो.

काका उर्फ बाबाजी गायकी हे एम्प्रेस मिल मधून काम संपले की अधून-मधून कॉटन मार्केट जवळ गीता मंदिरात प्रवचन ऐकायला जायचे. ते गुरुचरित्राचा पाठ करीत होते. घरी कल्याण मासिक येत असे. ते मासिक आणि दत्त महात्म्य वाचायचे. पू. बापुराव महाराजांवर त्यांची श्रद्धा बसली आणि त्यांच्या अनन्य भक्तिने त्यांना पू. बापुराव महाराजांकडे भागवत ग्रंथ व्यासपीठावर वाचण्याचा अधिकार मिळाला. त्यांनी अखेरच्या श्वासापर्यंत रेशिमबागच्या घरी अखण्ड नामस्मरण केले. त्यांच्या बरोबर माळ असायची. धोतर, पांढरा शर्ट, टोपी आणि पायात चप्पल अशी त्यांची साधी राहणी होती. मृदुभाषी होते. पू. महाराजांचे ते एक सद्भक्त, आदरणीय आणि निस्पृह व्यक्तिमत्व असलेले शिष्य होते. कामावर जाण्यासाठी आणि १९७० साली रिटायर्ड झाल्यावर बरीच वर्षे ते सायकलने शहरात प्रवास करायचे. पू. बापुराव महाराजांबरोबर गोवऱ्या थापू लागायचे. त्यांना ज्योतिषी ज्ञान होते आणि विनंती केल्यास जन्म कुंडली तयार करून द्यायचे. काका व काकी त्यांच्या घरी आश्विन पौर्णिमेपासून कार्तिक पौर्णिमेपर्यंत काकड आरती करीत होते. १९५८ साली पू. महाराज व पू. मायबाई यांच्या संमतीने काका व काकी गायकी यांनी पू. महाराजांकडे सकाळी ५ ते ७ वाजे पर्यंत काकड आरती सुरु केली. पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाई काकड आरतीला हजर असत. खातखेडकर परिवार व काही शिष्य काकड आरतीला हजर असतात.

१९६० साली बेबी उर्फ कुंदा हिला डोक्याला खोच लागली. जखमेवर आष्टीकर वैद्यांचे औषध होते. तिला त्या दरम्यान धनुर्वाताची बाधा झाली. आष्टीकर वैद्यांनी मेडिकल कॉलेज हॉस्पिटलमधे बेबीला भरती करण्याचा सल्ला दिला. बाबाजी व काकी गायकींनी पू. बापुराव महाराजांकडे धाव घेतली. पू. बापुराव महाराजांनी आश्वासन दिले की बेबी बरी होऊन परत येईल. बाबाजींना पू. बापुराव महाराजांनी नवनाथाच्या ४ थ्या अध्यायाचे पारायण करायला सांगितले. बेबी पू. महाराजांच्या कृपेने बरी झाली आणि संकट टळले. असा विश्वास गायकी कुटुंबाचा आहे. बेबीचे पुढे लग्न यवतमाळच्या प्रभाकर काशीकरांशी झाले. बेबीच्या सासूला पू. भाऊसाहेब शेवाळकर (पू. बाबासाहेब महाराज गढीकरांचे जावई) महाराजांचा वणी मुक्कामी गुरुमंत्र मिळाला. ते ही घराणे धार्मिक आहे.

१९५८ साली वकील बाबुराव बक्षी महाराजांकडे आले. विनोदी, आनंदी दिसणारे बाबुराव त्या दिवशी चिंतेत होते. पू. बापुराव महाराज म्हणाले "का हो बाबुराव आज चेहरा पाडून आला?" बाबुराव बक्षी पू. बापुराव महाराजांना नमस्कार करून म्हणाले "महाराज, माझी मुलगी कुसुम देशपांडे व तिची मुलगी छाया तिच्या आल्याकडे म्हणजे आक्का रोडेकडे उदयपुरला गेले आहेत. ती सीरियस असल्याची तार आण्याजी रोडे यांनी पाठविली आहे. माझा मुलगा प्रभु याला उदयपुरला विद्यानिकेतनमध्ये ड्रॉइंग शिक्षक म्हणून आण्याजी रोडे यांनी नोकरी लावून दिली आहे. तो पण उदयपुरला आहे. आपले लक्ष असू द्या."

पू. बापुराव महाराज बाबुराव बक्षींना म्हणाले "बाबुराव, घाबरू नका. तुम्ही स्वतः उदयपुरला जा आणि कुसुमला नागपूरला घेऊन या. पू. निकालस महाराज दया करतील."

पू. महाराज आणि पू. मायबाईंनी बाबुराव बक्षी यांना धीर दिला. बाबुराव खूपच घाबरले होते. ते उदयपुरला गेले आणि कुसुमला नागपूरला आपल्या घरी घेऊन आले. कुसुमची उदयपुरला दाढदुखीमुळे डॉक्टरांनी दाढ काढली. तोंड खूपच सुजले होते. डॉक्टरांना संशय आल्यामुळे बायोप्सी करण्यात आली. त्या रिपोर्टप्रमाणे कुसुमला कर्क रोग झाला होता. नागपूरला औषधोपचार सुरु झाले. पू.

बापुराव महाराज, पू. मायबाई, पू. गौरीशंकर महाराज हे बक्षीकडे कुसुमला भेटायला आणि बक्षी कुटुंबाला धीर द्यायला येऊन गेले. या संतांनी सांगितले की हा असाध्य रोग आहे आणि प्रारब्ध भोगाप्रमाणे हा कुसुमला भोगावा लागेल. पू. निकालस महाराजांना विनंती करा की तिच्या वेदना कमी करा. कुसुम तिचा भोग भोगून ११ ऑगस्ट १९५८ ला निजधामास गेली. पुन्हा बक्षी कुटुंबियांचे सांत्वन करायला ही संत मंडळी बक्षीकडे गेली.

वसंतराव घाटे परिवार नाईकरोडवर पू. बापुराव महाराजांच्या घराजवळच राहत होते. सुमन उर्फ प्रभा ही छिंदवाड्याची आप्पाजी रोडे यांची पुतणी होती. तिचे वसंतराव घाटे यांच्याशी लग्न झाले होते. हे उभयतां डॉ. अण्णासाहेब भालेकरांकडे दहा-बारा दिवस बंडोल या गावी गेले. सिवनी परिसर बघून सुमनला हवापालट होईल म्हणून दोघे बंडोलला आले. डॉ. भालेकरांचे पेशंट व स्नेही मंगलप्रसाद बागरी डीलर हे बंडोल जवळ बांकी या गावी राहत होते. ते खोव्याचे व्यापारी होते आणि त्यांचा खवा सी.पी.टी.एस. बस परिवहनने आठवड्यातून २-३ वेळा नागपूरला जात असे. ते खोव्याचे डीलर असल्यामुळे त्यांना डीलरसाहेब म्हणून लोक बोलावीत. डीलरसाहेब धार्मिक होते व अंबूताई भालेकरांना ते बहिण मानीत. वसंतराव व सुमन घाटे अंबूताईसह बांकी या गावी डीलरकडे राहून आले. तात्याजी भालेकर बंडोलला आले त्यांना डीलर भाऊ मानू लागले. डीलरचा भोळा आणि लाघवी स्वभाव होता. बंडोल ते बांकी पाच मैल अंतर रेंगी, छकड्याने जावे लागे. या मार्गावर मध्ये वैनगंगा नदी होती. ती पाण्यातून पार करावी लागत असे. अंबूताईचा मुलगा सुधीर भालेकर आठ वर्षांचा होता. तो पेशंट लोकांचे छकडे, घोडे नजर चुकवून दूर घेऊन जायचा. त्याच्या बिलंदर वागण्यामुळे डीलर त्याला बंदर म्हणायचे. सुधीर डीलरसाहेबांचा छकडा पळवून न्यायचा. डीलरला तात्याजी भालेकर आणि डॉ. भालेकरांकडून पू. बापुराव महाराजांबद्दल माहिती कळली. त्यांची दर्शनाची उत्सुकता आणि जिज्ञासा बघून डॉ. भालेकर डीलरला पू. बापुराव महाराजांकडे घेऊन आले. दर्शनाने डीलरची भक्ति वाढली. डीलर एक दोन महिन्यात खवाच्या व्यवहाराचा हिशोब करण्यासाठी नागपूरला येत असे. तेव्हा ते पू. बापुराव महाराजांकडे दीड किलो खवा व तात्याजी भालेकरांकडे एक किलो खवा आणीत असत. पू. मायबाई डीलरला जेवू घालून पाठवायच्या. ते बरीच वर्षे पू. बापुराव व पू. मायबाईकडे येत होते.

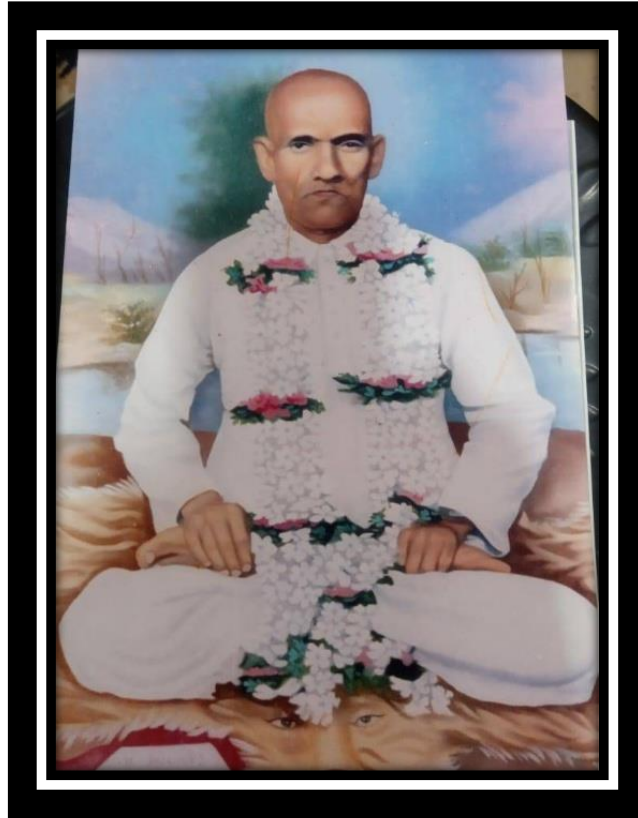
बाबुराव उर्फ आप्पासाहेब राजकारणे हे पू. मायबाईचे भाऊ नागपूरवरून जबलपुरला सी.पी.टी.एस. परिवहन ऑफिसमध्ये बदलून गेले. ते आणि त्यांच्या पत्नी प्रभावती हे जेव्हा जबलपुरला सी.पी.टी.एस. बसने बंडोलवरून जात तेव्हा ते अर्धा तास बस स्टॅण्डवर थांबवीत असत. डॉ. भालेकरांकडे चहा फराळ घेत असत. डॉ. भालेकरांचा कंपाऊंडर दुर्गाप्रसाद यादव धावत जाऊन त्याच्या घरून खवा आणून आप्पासाहेबांना देत असे. दुर्गाप्रसादला डॉ. भालेकरांनी पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाईच्या दर्शनासाठी आणले. मथुरेचे एक संत गिरिधारीलालजी दुर्गाप्रसादकडे बंडोलला वर्षातून एकदा येत असत. ते शिष्यांकडे गावोगावी फिरत फिरत येत असत. ते दुर्गाप्रसाद यांचे गुरु होते. हे संत डॉ. भालेकरांकडे येत. डॉ. भालेकर त्यांचा आदर सत्कार व पूजन करीत असत.

बंडोलला सुंदरलालजी श्रीवास्तव हे धार्मिक गृहस्थ होते. त्यांना तुलसी रामायणाचे सुंदरकाण्ड आणि अनेक अध्याय पाठ होते. ते धार्मिक चर्चा करण्यासाठी डॉ. भालेकरांकडे येत असत. ते डॉ.

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

भालेकरांबरोबर जानेफळकरवाड्यात पू. बापुराव महाराजांच्या दर्शनासाठी आले आणि ४-५ दिवस सत्संगाचा लाभ घेऊन गेले.

नाना उर्फ ना.रा.जोशी हे नागपूर युनिव्हर्सिटीमध्ये कामाला होते. त्यांना पू. बापुराव महाराज महात्माजी म्हणत. पू. बापुराव महाराज धानोरकर, लोधीखेडा हे पू. बाबाजी महाराज ग्रामस्थांच्या गादीवर बसले होते. पू. भाऊसाहेब ग्रामस्थांची बहिण महात्माजींची पत्नी होती. पू. बापुराव महाराज धानोरकर महात्माजींकडे किंवा त्यांचे शिष्यांकडे उतरत असत. नागपूरला धानोरकर महाराज आले की ते त्यांच्या पत्नी व शिष्यांसह पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाईंच्या दर्शनाकरिता येत असत. शिवणकर, पाठक हे त्यांचे शिष्य होते. पू. बापुराव महाराज खातखेडकर हे पू. बापुराव महाराज धानोरकरांना हनुमानजी भगवानचा अवतार मानीत असत. पू. धानोरकर महाराज पू. बापुराव महाराजांना कृष्णावतार मानीत होते. पू. बापुराव महाराज खातखेडकर पलंगावर नामस्मरण करीत समाधि अवस्थेत असायचे. पू. बापुराव महाराजांची समाधि अवस्थेतून जागृत होई पर्यंत पू. बापुराव महाराज धानोरकर त्यांचे पाय चेपीत असत. पू. बापुराव महाराज खातखेडकर तेव्हा म्हणायचे "हनुमानजी, केव्हा आला? अरे मला उठवायचे. तू मोठा माणूस आहे. पू. बाबाजींचा पट्टशिष्य आहेस. माझे पाय कशाला चेपतो?" ते दरबारात आल्यावर हनुमान चालीसास्तोत्र म्हणत होते. पू. धानोरकर महाराज म्हणायचे "आपण असे म्हणू नका. मी लहान आहे. येथे कृष्ण साक्षात माझ्या समोर आहेत. मला त्यांच्या पायाची धूळ मिळते. हे माझे भाग्यच आहे." पू. बापुराव महाराज धानोरकर अनेक धार्मिक विषयांवर पू. बापुराव महाराज खातखेडकरांशी बोलत असत. पू. मायबाई सर्वाकरिता चहा करीत असत.

पू. बापुराव महाराज धानोरकर

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

एकदा गोविंदराव मुकटे पू. बापुराव महाराज खातखेडकरांकडे आले असतांना पू. धानोरकर महाराज तेथे आले होते. पू. धानोरकर महाराजांनी पू. बापुराव महाराज खातखेडकरांना गहन प्रश्न विचारला. गोविंदराव मुकटे यांना बैठकीत शिष्यांच्या शंका कुशंका असल्यास स्वतःचे तार्किक उत्तर तत्परतेने देऊन मत मांडण्याची सवय होती. त्या सवयीप्रमाणे गोविंदराव यांनी पू. धानोरकर महाराजांना उत्तर दिले. पू. धानोरकर महाराज गोविंदराव यांना म्हणाले "भक्तांनी सद्गुरुचे म्हणणे ऐकायचे असते. आपले अल्प ज्ञान पाजळून आपले मत मांडायचे नसते. मला पू. बापुराव महाराज खातखेडकरांकडून विषय समजून घ्यायचा आहे. तेव्हा ते आपल्याला काय सांगतात ते ऐक. स्वतःचे घोडमे लावू नको."

पू. धानोरकर महाराज संत होते व ते पू. बापुराव महाराज खातखेडकरांसमोर नमतेने वागत होते. सद्गुरुसमोर नम्रभाव ठेवून वागावे व ऐकावे हा संदेश त्यांनी दिला. पू. बापुराव महाराज योगसाधनेने पू. धानोरकर महाराजांचे गुरु पू. बाबाजी महाराज ग्रामस्थांशी अनुसंधान ठेवायचे. हे सांगितले आहेच. असे सूरदासजी म्हणाले.

जानेफळकरवाड्यात ना.रा.जोशी उर्फ महात्माजी साधारण रोज पू. बापुराव महाराज खातखेडकरांच्या दर्शनाला येत होते. ते संघ शाखा प्रमुख होते. राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघातर्फे शाखेत गुरुपौर्णिमा उत्सव होत असे. एकदा पू. बापुराव महाराज खातखेडकरांना त्या कार्यक्रमाचे प्रमुख पाहुणे म्हणून बोलाविले होते. महात्माजींना माहीत होते की सरसंघचालक गोळवलकर गुरुजी आणि पू. बापुराव महाराजांचे संबंध मित्रत्वाचे आहेत व त्यांचे येणे जाणे आहे.

पू. भाऊसाहेब महाराज ग्रामस्थ हे पू. बापुराव महाराज धानोरकर ब्रह्मलीन झाल्यावर लोधीखेड्याला पू. बाबाजी महाराज ग्रामस्थ यांच्या गादीवर उत्तराधिकारी झाले. पू. भाऊसाहेब महाराज हे पू. बाबाजी महाराज ग्रामस्थ यांचे पुतणे होते. ते आजन्म ब्रह्मचारी होते. ते रेल्वेमधे नागपूरला नोकरीवर असतांना सीताबर्डीवर एका चाळीत राहत. त्यांनी पू. बापुराव महाराज धानोरकरांकडून गुरुमंत्र घेतला. काही दिवस मुंबईत रेल्वेमधे नोकरी करून निवृत्ती घेतली. ते बाबासाहेब खातखेडकरांना म्हणायचे की नोकरीत व्यस्त असल्यामुळे पू. खातखेडकर महाराजांकडे येणे जमत नाही. एकदा महाराजांकडे पू. भाऊसाहेब महाराज आले असतांना पू. बापुराव महाराज खातखेडकर त्यांना म्हणाले "काय भाऊ, लग्न केव्हा करतो?" त्यावेळी महात्माजी हजर होते. पू. भाऊसाहेब म्हणाले "महाराज मी लग्न न करण्याचे ठरविले आहे."

या उत्तरावर पू. बापुराव महाराज हसले. पुढे महात्माजी भाऊसाहेबांची चेष्टा करायचे व लग्न करण्याबद्दल पू. बापुराव महाराजांनी सांगितले आहेच तेव्हा लग्न केव्हा करता असे विचारायचे. जेव्हा पू. भाऊसाहेब ग्रामस्थ यांना पू. बाबाजी महाराज ग्रामस्थ यांच्या गादीवर उत्तराधिकारी म्हणून नेमले तेव्हा भाऊसाहेब म्हणाले "पू. बापुराव महाराजांचे म्हणणे खरे होते. त्यांना म्हणायचे होते की या गादीशी लग्न केव्हा करणार म्हणजे जबाबदारी आणि बंधनात केव्हा येणार? मी त्यावेळी सांकेतिक अर्थ समजू शकलो नाही. पू. बापुराव महाराज खातखेडकर हे श्रेष्ठ संत असून निःस्पृह, निगर्वी, कीर्तीपासून दूर राहणारे सद्गुरु पू. बाबासाहेब महाराज गडीकरांच्या तत्वाप्रमाणे वागणारे आहेत. सामान्य माणूस त्यांना ओळखू शकत नाही. अशा संतांचे दर्शन होणे दुर्लभ आहे." ज्यावेळी पू. बाबाजी महाराजांचे उत्तराधिकारी म्हणून त्यांचा सोहळा झाला, त्यावेळी पू. बापुराव महाराज त्यांच्या पाठीशी उभे दिसले.

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

पू. भाऊसाहेब महाराज ग्रामस्थ

पू. भाऊसाहेब ग्रामस्थ महाराजांचा पू. मायबाई आणि खातखेडकर कुटुंबियांशी सतत संबंध आणि संपर्क होता.

आत्माराम याने सूरदासजींना विचारले की पू. धानोरकर महाराज संत असून पू. बापुराव महाराज खातखेडकरांचे पाय चेपायचे याचे आश्चर्य वाटले. त्यावर सूरदास पुढे म्हणाले -

"पू. बापुराव महाराज धानोरकर यांनी पू. बाबाजी महाराज ग्रामस्थ यांची गुरु भक्ति करून त्यांची परंपरा चालविली. पू. बापुराव महाराज खातखेडकरांसारखे संतासमोर लीन होऊन हनुमानासारखी रामभक्ति करतांना स्वतःचे मी पण म्हणजे अहंकारास त्यांनी फाटा दिला. त्यांनी आपले कर्तेपण रामाच्या चरणी वाहून ब्रह्म आणि मायेच्याही पलीकडे जाऊन कर्तृत्वहीन भाव स्वीकारला. पू. बापुराव महाराजांचे अमूल्य वचन हे ब्रह्मज्ञान आहे असे समजून सर्व संताच्या ठिकाणी एक तत्व गुरु असतो असे समजून पू. महाराजांना पूज्य मानले. कर्ता करविता मी नसून माझ्याकडून करवून घेणारा भगवंत आहे ही पू. ज्ञानेश्वर माऊलींची मनोधारणा त्यांनी स्वीकारली. भावार्थ दीपिकेच्या माऊलींनी केलेल्या अभूतपूर्व कार्याबद्दल ते म्हणतात -

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

"मी निजलो असता जाण । राम थापटी आपण । म्हणजे उठी करी रामायण । तेथे मी कोण न करावया ॥

या लागी कथा दूषण भूषण । माझे अंगी न लागे जाण । कर्ता श्रीराम आपण । माझे मी पण तो जाला ॥"

हा भाव पू. धानोरकर महाराजांचा होता. पू. बाबाजी महाराज ग्रामस्थ दत्तभक्त होते. नाथ संप्रदाय हा दत्त उपासक आहे. मच्छिंद्रनाथ हे गोरक्षनाथांचे गुरु. तसेच पू. बापुराव महाराज धानोरकर यांचे पू. बाबाजी महाराज गुरु होते. पू. बाबाजी महाराज यांना मच्छिंद्रनाथ व पू. बापुराव महाराज धानोरकर यांना गोरक्षनाथ असे पू. बापुराव महाराज खातखेडकर समजत असत.

दत्तभक्त संत श्री भाऊसाहेब महाराज वैद्य हे अण्णाजी जानेफळकरांच्या वाड्यात पू. बापुराव महाराज खातखेडकर यांच्या दर्शनासाठी आले. अण्णाजी जानेफळकर कुटुंबाची पू. भाऊसाहेब महाराजांवर श्रद्धा होती. दोन संतांची आलिंगन व नमस्कार करून भेट झाली. तो भेटीचा आनंद सोहळा अपूर्व होता. जानेफळकर कुटुंब यावेळी तेथे हजर होते. पू. भाऊसाहेब महाराज सर्वांनाच उद्देशून म्हणाले "पू. बापुराव महाराज हे श्रेष्ठ संत आणि महान सिद्धपुरुष तुमच्या जवळ रहायला आले. हे परम भाग्य आहे. तुम्ही यांचे रोज दर्शन घ्या. सत्संगाचा लाभ घ्या. तन मन धनाने येथील उत्सवात सेवा करा. ही सेवा आणि भक्ति व नामस्मरण तुम्हा सर्वांना तारेले." सर्व उपस्थित या प्रसंगाने भारावले. जानेफळकर कुटुंब पू.बापुराव महाराजांचे भक्त झाले.

अण्णाजी जानेफळकर सुरवातीला पू. बापुराव महाराजांकडील वर्दळीवर नाखुष होते. पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाईचे शिष्यामधील आदर बघून आणि त्यांचा जानेफळकर कुटुंबियांबरोबरच्या व्यवहार व प्रेमाने अण्णाजीचे मन परिवर्तन झाले. लवकरच अण्णाजी जानेफळकर पू. मायबाईंना बहिण मानू लागले. भाऊबीजेला अण्णाजी जानेफळकर पू. मायबाईंकडून ओवाळून घेऊ लागले. त्यांची मुले रोज पू. महाराजांचे दर्शन घेऊन नमस्कार करू लागले.

प.पू.चौक महाराज हे नागपूरला कुंडलेकडे येत असत. कुंडले इंजिनियर हे राजकारणे यांच्या नात्यात होते. चौक महाराज कुंडले यांच्या बरोबर बजेरिया नागपूर येथे बाबासाहेब राजकारणेकडे आले असता पू. बापुराव महाराजांची त्यांची प्रथम भेट झाली. नंतर अनेक वेळा पू.चौक महाराज नागपूरला आल्यावर पू. बापुरावांच्या भेटीसाठी येत असत.

पू. कुंडले महाराजांचे चिरंजीव व त्यांच्या पत्नी पू. कुंडले महाराजांच्या निर्याणानंतर पू. बापुराव महाराजांच्या दर्शनासाठी येत होते. कुंडले महाराजांचे चिरंजीव हे स्टेट बँकेत कामाला होते आणि पू. बापुराव महाराजांकडून त्यांनी अनुग्रह घेतला होता.

१९५७ साली तात्याजी भालेकर यांची मुलगी कुसुम हिचा विवाह वर्ध्याचे दिगंबर देवराव देशपांडे, ड्राईंग टीचर यांचेशी झाला. पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाई कुटुंबासह लग्न कार्याला हजर होते. तसेच १९५९ साली तात्याजी भालेकरांचे मोठे चिरंजीव दत्तात्रय भालेकर यांचा विवाह विमल हिचेशी

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

झाला. या लग्नाला पू. महाराज, पू. मायबाई खातखेडकर कुटुंबियांसह हजर होते. तात्याजी भालेकर यांनी लग्नानंतर दत्तात्रय आणि विमल यांना पू. बापुराव महाराजांकडून गुरुमंत्र दिला.

सूरदास म्हणाले "पू. बापुराव महाराजांचे शिष्य नारायण हिवसे यांचे रंगपंचमीला लग्न नागपूरजवळ रामटेक या गावी होते. पू. बापुराव महाराज, पू. मायबाई यांच्यासह कुटुंबातील मंडळी, पू. गौरीशंकर महाराज, पू. बापुराव महाराजांचे काही शिष्य मंडळी तीन कारमधे रामटेकला गेले. अण्णासाहेब थेरगांवकर, दादा खराबे या शिष्यांची कार होती. २५-३० लोक त्यात दाटीने बसून रामटेकला गेले. कारमधे जातांना ज्या पद्धतीने सर्व मंडळी कार मधे बसली त्याप्रमाणेच सर्वांनी बसून परत यावे असे अण्णांना वाटले. पू. गौरीशंकर महाराज जातांना दादा खराबेंच्या कार मधे होते. ते पुढे येऊन अण्णांच्या कारमधे बसले. अण्णांना वाटले की त्यांचे गुरु पू. बापुराव महाराज येतांना त्यांच्या कार मधे बसले त्यामुळे आणि स्वतःच्या गुरुंची सेवा करण्याची त्यांची इच्छा होती म्हणून अण्णांनी पू. गौरीशंकर महाराजांना दादा खराबेंच्या कारमधे बसण्याची विनंती केली. अण्णांना चूक लक्षात आली. पू. बापुराव महाराज तेवढ्यात पू. गौरीशंकर महाराजांच्या शेजारी बसले. सर्व मंडळी कार मधे बसली. अण्णांची कार सुरु होईना. सर्व मंडळी अस्वस्थ झाली. पू. महाराज म्हणाले "ही कोणाची कार आहे?" अण्णांकडे पू. बापुरावांनी कटाक्ष टाकला. अण्णा मनोमनी पू. बापुराव महाराजांची क्षमा मागत होते. संत क्षमाशील व करुणाकर असतात. पू. बापुराव महाराजांना शिष्यांनी विनंती केली की गाडी सुरु होत नाही. पू. बापुराव महाराज पू. गौरीशंकर महाराजांना म्हणाले "भगवती, आज रंगपंचमीला गोप-गोपी श्रीकृष्णाबरोबर रंग खेळतात. काही इचक वाचक (जादू) करा आणि कार सुरु करा जी."

पू. गौरीशंकर महाराज म्हणाले "गाडी को धक्का मारो." कारला काही शिष्यांनी धक्का दिल्यावर ती सुरु झाली. त्यानंतर इतर कारना पण धक्का मारला. तेव्हा त्या सुरु झाल्या. पू. गौरीशंकर महाराजांची कार सीताबर्डी नागपूर येथे पोहोचल्यावर बंद पडली. तेथे असे निदर्शनास आले की कारची मशीन मधील वायरिंग जळालेली होती. सद्गुरुंच्या मर्जीने व सद्गुरु सत्तेने कार रामटेक वरून नागपूरला पोहोचली. सर्वांनी पू. बापुराव महाराज आणि पू. गौरीशंकर महाराजांना नमस्कार केला. चमत्कार होऊनच हा प्रवास झाला अन्यथा रामटेकलाच कार चालू शकली नसती असे सर्वांना वाटले. पू. गौरीशंकर महाराज रिकशाने शिष्यांकडे गेले.

रामटेक जवळ साधूबुवा नावाचा शेतकरी मजूर होता. पू. बापुराव महाराजांवर त्याची श्रद्धा जडली. तो भोळा होता. तो पू. बापुराव महाराजांच्या दर्शनाला जानेफळकरवाड्यात येऊ लागला आणि पू. महाराजांच्या घरी चार आठ दिवस राहून महाराजांकडील कामाची आणि पू. महाराजांचे पाय चेपण्याची सेवा करू लागला. उत्सवाचे वेळी हमखास जड कामे तो करीत असे. सेवा करीत असतांना त्याच्या चेहऱ्यावरील हसरे भाव सांगून जाई की त्याला पू. बापुराव महाराजांकडील सेवेमुळे प्रत्येक क्षण आनंद देत आहे. आणि स्वतःला भाग्यवान समजत असे. महाराजांच्या घरातील लोकांनी किंवा शिष्यांनी काम सांगितले की "हो जी, करतो जी" असे म्हणून झटपट ते काम करायचा. साधूबुवा स्वतःच्या कुटुंबाला आणि मुलाला पण पू. महाराजांकडे आणायचा. साधूबुवा इहलोकी गेल्यावर आजही त्याचा मुलगा नीळकंठ आणि त्याचा मित्र बाबाजी हे पू. महाराजांकडील प्रत्येक कार्यात व उत्सवात येऊन आनंदाने सेवा करतात. नीळकंठ साधूबुवा सारखाच दिसतो आणि वागतो.

प.पू. सीताराम महाराज, मंडला म.प्र. येथील आश्रमात राहत. ते अधून-मधून त्यांचे शिष्यांसह त्यांच्या रामटेक आणि छावणी नागपूरच्या आश्रमात येत असत. ते आजानुबाहू होते. अंदाजे वय वर्ष १५० असावे. योगी पुरुष असल्यामुळे व्यक्तिमत्व तेजस्वी होते. लोक म्हणत की त्यांचे वय १५० वर्षे आहे. ते रामभक्त हनुमान अवतार आहेत असे भक्तगण म्हणत. पू. बापुराव महाराजांसह त्यांचा अनेक संतांबरोबर स्नेह संबंध होता. अनेक नेते, धार्मिक आणि गरीब मंडळी त्यांच्या दर्शनाला आश्रमात जात होते. ते ही आमंत्रणावरून शिष्यांकडे जात होते.

पू. बापुराव महाराज पू. गौरीशंकर महाराजांबरोबर ५०-६० शिष्यांना घेऊन रामटेकला पू. सीताराम महाराजांकडे गेले. सर्वांनी ठरविले होते की पू. सीताराम महाराजांच्या दर्शनानंतर गढीवर राम सीता आणि लक्ष्मण मंदिरात दर्शनाला जायचे. पू. सीताराम महाराज बैठकीत पलंगावर बसत आणि सतरंजीवर शिष्य मंडळी बसत. पू. बापुराव महाराजांना उच्च आसन दिले तरी ते शिष्यांबरोबर खाली बसायचे व पान सुपारी खातांना शिष्यांबरोबर हसत खेळत गप्पा करायचे. पू. सीताराम महाराजांना सगळ्यांनी नमस्कार केला. पू. बापुराव महाराज सतरंजीवर बसले. पू. सीताराम महाराजांनी पू. बापुराव महाराजांचे हात धरून पलंगावर बसविले. बरोबर ते स्वतः आणि पू. गौरीशंकर महाराज होते. या बैठकीच्या खोलीच्या तळघरात पू. सीताराम महाराजांच्या साधनेचे स्थान होते. भक्तिपूर्ण वातावरणात अध्यात्मिक गप्पा झाल्या. शिष्यांना असे प्रसंग क्वचित अनुभवायला मिळतात. तीन संतांचे प्रेम व मिलनाच्या आनंदाने भक्तगण स्वतःला धन्य मानू लागले. अशा आनंदाच्या वेळी पू. बापुराव महाराजांची लहान मुलगी सिंधूला कोणीतरी पळविले असे तेथील लोक म्हणू लागले. ती आश्रमात दिसेना. पू. बापुराव महाराजांना ही घटना सांगण्यात आली. त्यावर पू. बापुराव महाराज म्हणाले "हां, हां । मालूम है. कोई जगह से नहीं हिलना. जो उसे लेकर गया है लाकर देगा." थोड्याच वेळात सिंधू आश्रमांत दिसली. घरच्या मंडळींचा धीर सुटला होता. पू. बापुरावांवर विश्वास ठेवून सर्वांनी पू. बापुरावांच्या धैर्याची आणि त्यांच्या आत्मिक शक्ती बरोबर त्यांच्या अधिकाराची प्रशंसा केली. पू. बापुराव महाराज म्हणाले "प्रक्षुब्ध देवता संतांची परीक्षा बघतात. पण गुरुकृपेमुळे या देवता अनुकूल होतात. हनुमानजींनी सिंधूला आणून दिले. रामजींचे दर्शन येथेच झाले आहे. गढीवर मंदिरात जाण्याची गरज नाही." असे म्हणून सर्व मंडळी आश्रमातूनच नागपूरला परत आली.

चित्तरंजनने सूरदासला विचारले की पू. बापुराव महाराजांच्या वागण्यात कुठलाही अवडंबर नव्हता. गर्व नव्हता. पण आत्मविश्वास होता. म्हणूनच ते भक्तगणांना मार्गदर्शन करू शकले काय?

सूरदासजी म्हणाले "संत एकमेकांची पात्रता ओळखतात. 'गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणः । बली बलं वेत्ति न वेत्ति निर्बलः । पिको वसन्तस्य गुणं न वायसः । करी च सिंहस्य बलं न मूषकः ॥' तसेच जेव्हा संतमंडळी एका ठिकाणी जमतात तेव्हा भक्त म्हणतात - ' चित्रकूट के घाट पर, भई संतन की भीड़ । तुलसीदास चंदन घिसे, तिलक करै रघुवीर ॥' संतमंडळी व देव एकत्र येऊन मंगलमय वातावरणांत शुभकार्य करतात. भक्तगण या सोहळ्यात संतसंगाने आपला उद्धार करून घेतात. भगवंतावरील प्रेम ह्या सोहळ्यात ओथंबून वाहत असतो. त्याचा अनुभव भक्तानी घ्यायचा असतो. पू. बापुराव महाराजांनी असे अनुभव भक्तांना दिले व भक्तांना अनेक प्रसंगाला नेऊन त्यांना मार्गदर्शन केले. आनंदाबरोबर श्रद्धा, आत्मविश्वास, दृढ भक्ति, गुरुकृपेची महती त्यांच्या सहज वागण्यातून दिसायची. त्यांना आत्मविश्वासाबरोबर सद्गुरु बाबासाहेबांवर विश्वास होता. प.पू. बापुराव महाराजांच्या

वागण्यात सहजता होती. जेव्हा वारंवार व्यक्ति त्यांच्या सान्निध्यात येत तेव्हा त्यांचा अधिकार आणि संतत्वाचे गुण हळू हळू कळायचे. जिज्ञासा नसलेला माणूस त्यांना सामान्य माणूस समजायचा." सूरदासांनी पुढील कथेला सुरवात केली.

भक्तांच्या पूर्व पुण्याईने, त्यांच्या सद्गुरु श्रद्धेने आणि सद्गुरुला भक्तांचे प्रपंच सांभाळून भक्तिमार्गात उन्नती करून देण्याची इच्छा म्हणून परमार्थ मार्गदर्शनासाठी तत्पर राहणारे संत म्हणजे पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाई महाराज खातखेडकर आहेत. परमार्थ साधण्यासाठी संसार म्हणजे प्रपंच न सोडता प्रपंचात संन्यस्थ वृत्ती ठेवून गुरु आज्ञेप्रमाणे भक्ति करावी हा सद्गुरु पू. गढीकर महाराजांचा उपदेश त्यांनी स्वतः आचरणात आणला. यासाठी त्यांच्या जीवनात अनेक दुःख आणि कष्ट आले. ते त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यांना पण सहन करावे लागले. हे मागील गोष्टींवरून दिसते. सद्गुरुपदाची जबाबदारी घेतल्यावर पू. बापुराव व पू. मायबाई यांना प्रापंचिक चटके भोगल्यामुळे त्यांना त्या दुःखाच्या तीव्रतेची जाणीव होती. म्हणून भक्तांच्या दुःखाच्यावेळी त्यांना धीर देऊन पुढाकार घेऊन अपत्याच्या प्रेमाप्रमाणे आधार देण्याची, धीर देण्याची आणि तन, मन, धनाने मदत करण्याची तळमळ त्यांच्या वागणूकीत दिसू लागली.

"जो संसाररूपे तापला, तोचि अधिकारी जाहला." पू. बापुराव व पू. मायबाई हे उपदेश देण्यापुरते सद्गुरु नव्हते. अनेक संकट आणि दुःख सहन करून भक्तांचे मनोबल वाढविणारे आणि प्रेमाचा सागर, करुणासिंधू, तारणहार या खातखेडकर संतद्वयींनी शिष्यांना शिकवण दिली की प्रपंचाच्या अडचणी गुरुकृपेने सुटतात. फक्त त्यांना शरण गेल्यावर सद्गुरु धावून येतात. ते नेहमी शिष्यांना सांगत की भगवंताला कळवळून हाक मारली तर तो मदतीला धावतो. ते म्हणत मीरेने कृष्णाला कसे आळविले व त्यांच्यावर विश्वास ठेवला. तसे भगवंताला आळवावे व त्यांच्यावर विश्वास ठेवावा. मीरेने तर सर्व लोकांचे दुःख भगवंताने हरावे म्हणून प्रार्थना केली.

हरि तुम हरो जन की पीर ।
द्रौपदी की लाज राखी, तुम बढायो चीर ।
भक्त कारण रूप नरहरि, धरयो आप शरीर ।
हरिनकश्यप मार दीन्हो, धरयो नाहिंन धीर ।
बूडते गजराज राख्यो, कियो बाहर नीर ।
दासी मीरा लाल गिरिधर, दुख जहां तहां पीर ।

असा उपदेश त्यांनी शब्दांनी न देता शिष्यांसाठी कृती करून दाखविली. पू. बापुराव महाराजांचे अनन्य भक्त भैयाजी वाचासुंदर यांच्या कथेतून पू. बापुराव व पू. मायबाईंचे कळवळणारे हृदय माता-पित्यांच्या प्रेमाहून मोठे होते हे कळते. असे प्रेम पैश्याने विकत घेता येत नाही. सखे सोयरे संकटकाळी दूर जातात. स्वतःला कोणीही तोषीस लागू देत नाहीत. सद्गुरुच्या पाठबळामुळे भैयाजी वाचासुंदर यांचा प्रपंच सांभाळला गेला. सद्गुरुंनी निर्व्याज प्रेम दिले आणि भैयाजी वाचासुंदर व पत्नी मनूताई वाचासुंदर यांनी पू. बापुराव व पू. मायबाईंवर श्रद्धा ठेवून त्यांच्यावर दृढ विश्वास ठेवून पारमार्थिक उद्धार करून घेतला. सूरदास पुढे म्हणाले -

मागील कथेत पू. बापुराव महाराज बाबाजी वाचासुंदर यांच्याकडे काटोल या गावी जाऊन आले, हे सांगितले आहे. बाबाजींना भैयाजी व बाबुराव ही मुले होती. त्यांच्याकडे मालगुजारी, भरपूर शेती, संतऱ्याच्या बागा, सोने चांदी, धन दौलत, पशुधन सर्व भरपूर होते. लक्ष्मी घरात नांदत होती. बाबाजी वाचासुंदर यांना इंदिरा नावाची मुलगी ही पू. मायबाई महाराज यांचे भाऊ भैयासाहेब राजकारणे ह्यांच्या पत्नी म्हणजेच सौ. मंदावहिनी खातखेडकर यांची आई होती. दुसरी मुलगी इंदौरला गाडगे कडे दिली आणि तिसरी मुलगी ही मुंबईला कुलकर्णीकडे दिली. बाबाजी वाचासुंदर स्वतः आणि त्यांचा मुलगा भैयाजी उर्फ दत्तात्रय वासुदेवराव वाचासुंदर हे धार्मिक आणि साधू संतावर विश्वास ठेवणारे होते. त्यांना आध्यात्मिक आवड होती. म्हणूनच पू. बापुराव महाराज यांचे ते संत म्हणून आदरातिथ्य करीत. काटोलला भैयाजींनी पू. बापुराव महाराजांना बोलावून लघुरुद्र यज्ञ केले. काटोलला अण्णा खातखेडकर आणि प्रमिला वहिनींना पोस्टात बदली झाल्यावर स्वतःच्या घरी ठेवून घेतले. नागपूरला जाणे येणे होवून पू. बापुराव महाराजांकडे ते येऊ लागले. भैयाजी वाचासुंदर यांना अध्यात्मिक ग्रंथ, अनुष्ठान आणि गुरु चरित्र ग्रंथाच्या पारायणाची गोडी होती. ते सात्विक शांत स्वभावाचे होते. पू. बापुराव महाराजांचा मंत्र घेतल्यामुळे त्यांना सद्गुरुकृपा व्हावी याची ओढ होती. ते सतत माळ जपत असत. पू. बापुराव महाराजांवर त्यांचा पूर्ण विश्वास होता आणि श्रद्धा होती. गुरुआज्ञेचे पालन व्हावे असे त्यांना वाटे. सहकारी शिष्यांबरोबर सद्गुरु, कृष्ण भक्ति असे अनेक विषयांवर ते पू. बापुराव महाराजांच्या बैठकीत चर्चेत भाग घेत. त्यांना कवी मन होते. म्हणून त्यांच्याकडून पू. बापुराव महाराजांची आरती आणि अष्टक ह्या उत्स्फूर्त रचना झाल्या. आज पू. बापुराव महाराजांच्या दरबारात आणि शिष्यगणांच्या घरी त्यांनी रचलेले अष्टक आणि आरती म्हणतात.

भैयाजी वाचासुंदर काटोलला शेती-वाडीकडे लक्ष देत असत. १९५६ साली जमीनीचा कूळ-कायदा आल्यामुळे वाचासुंदर यांची शेती कुळाकडे गेली. संतऱ्याच्या बागा हे उत्पन्नाचे प्रमुख साधन होते. बागेसाठी आणि शेतीसाठी खर्च जास्त आणि उत्पन्न कमी असे गणित होऊ लागले. हवामान प्रतिकूल झाले की संतऱ्याची बहार गळायची. कीड आणि पाण्याच्या कमतरतेने संतऱ्याच्या उत्पन्नावर परिणाम होऊ लागला. घर खर्चासाठी उधारी वाढली. कर्ज वाढले. पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाईचे त्यांच्या परिस्थितीकडे लक्ष होते.

भैयाजी व मनूताई वाचासुंदर

एकदा भैयाजी वाचासुंदर आणि मनूताई पू. बापुराव महाराजांकडे आले आणि वंदन झाल्यावर पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाईंना म्हणाले "महाराज, दिगूची तब्येत ठीक राहत नाही. काही बाधा झाली असे वाटते."

पू. बापुराव महाराज म्हणाले "भैयाजी, गुरुचरित्राची पारायण चालू आहेत तेव्हा कशाला घाबरता. पारायण चालू ठेवा. बाबासाहेब महाराजांचे स्मरण करा. घोट्या चालू ठेवा. सकाळ संध्याकाळ त्याला बाबासाहेबांची विभूती लावा व तीर्थ द्या. सर्व चांगले होईल. घाबरू नका."

दिगूला काही दिवसांत बरे वाटले व प्रकृति सुधारली. पू. महाराजांच्या शब्दांनी भैयाजी व मनूताईंना धीर आला. मनूताईंनी पू. मायबाईंना आर्थिक परिस्थिती सांगितली. पू. मायबाईंनी पू. बापुरावांना विचारले "महाराज, यांचे बस्तान काटोलला व्यवस्थित जमले नाही. शेतीवाडी यांना साथ देणार नाही. ह्यांची मुलं शिकायला आली. मुलींचे लग्न जमविण्यासाठी हे सतत नागपूरला येतात. तेव्हा यांना नागपूरला बोलावून घ्या."

पू. बापुराव महाराजांनी पू. बाबासाहेब महाराजांचे स्मरण केले. त्यांनी शरीराला झटका दिला व थोड्यावेळाने म्हणाले "भैयाजी, नोकराकडून शेती करून घ्या. सर्व मुला बाळांसह नागपूरला रहायला या." गुरुआज्ञा घेऊन भैयाजी काटोलला गेले. काटोलच्या शेतीवाडीची व्यवस्था लावून भैयाजीचे कुटुंब आयाचित मंदिराजवळ मावकर यांच्या घरी भाड्याने रहायला आले. मुलांच्या शाळेत प्रवेश घेऊन प्रपंच नागपुरात सुरू झाला.

मालू वय वर्षे २०, सुमन १८ वर्षे, उषा १६ वर्षे, सुधीर १४ वर्षे, रंजना ११ वर्षे, विजया ९ वर्षे, रामचंद्र ७ वर्षे, दिगंबर (दिगू) ५ वर्षे व चित्रा १ वर्षाची अशी भैयाजींची अपत्ये होती. मालूच्या लग्नासाठी भैयाजी वाचासुंदर यांना भैयाजी राजकारणेकडे बजेरियात बरेचदा मुक्काम करावा लागे. आता नागपूराला तिच्यासाठी स्थळ संशोधन सुरू झाले. भैयाजी व मनूताई रोज पू. बापुराव महाराजांच्या दर्शनाला येत होते. एकदा पू. महाराजांच्या बैठकीत इतर शिष्यांसह पू. मायबाई, दत्तोपंत तैलंग शास्त्री आणि भैयाजी वाचासुंदर बसले होते. पू. बापुराव महाराज तैलंग शास्त्रींना म्हणाले "शास्त्रीबुवा, काढा रंडीबाज."

शास्त्रीबुवा म्हणाले "हो जी." लगेच शास्त्रीबुवांनी चंची उघडली आणि त्यातून अस्मानतारा म्हणजे मॅन्थालचे २-३ पांढरे तुकडे तळहातावर घेऊन पू. बापुराव महाराजांसमोर हात धरला. त्यातील एक लहान तुकडा पू. महाराजांनी तोंडात ठेवला. तोंडात लावलेल्या पानाचे तुकडे होतेच. तंबाकू, लवंग, वेलदोडा व बडीशेपचे चूर्णाची चिमटीभर पावडर तोंडात घेत. शास्त्रीबुवाकडे पाहून पू. महाराज हसले. सर्व शिष्यही पू. महाराजांच्या संवादाने आणि शास्त्रीबुवांच्या अदबीयुक्त सेवेने आनंदित झाले. पू. महाराज म्हणाले "शास्त्रीबुवा, फक्त पोथ्या वाचता की लोकांचे लग्न पण जमविता?"

शास्त्रीबुवांना प्रश्नाचा अर्थ समजला नाही. त्यांनी महाराजांना विचारले "महाराज, कोणाचे लग्न? माझी मुलं तर लहान आहेत."

पू. महाराज म्हणाले "पोथी पुराणाबरोबर मुलामुलींची लग्न जमवावी."

शास्त्रीबुवा म्हणाले "महाराज, आज्ञा करा. मला शक्य असेल ते करीन."

पू. महाराज म्हणाले "ह्या भैयाजींची मुलगी मालू आहे. ती लग्नाची झाली आहे. भैयाजी चिंतेत आहेत."

पू. महाराजांना शास्त्रीबुवा म्हणाले "महाराज, मालू तर दिसायला सुंदर आहे. मला सुचले तर मी मुलाचे नांव सांगतो."

पू. मायबाई शास्त्रीबुवांना म्हणाल्या "शास्त्रीबुवा, तुमच्या मामाचा मुलगा म्हणजे पांडुरंग वाराणशीवारचा मुलगा दिनकर जहाजावर कामाला आहे ना? मुलगा तर तुमच्या समोर आहे."

शास्त्रीबुवा म्हणाले "हो जी. दिनकर लग्नाचा आहे. पण तो जहाजावर ६-६ महिने राहतो. पगार पण चांगला आहे. योग्य जोडी होईल."

भैयाजीकडे बघून शास्त्रीबुवा म्हणाले "भैयाजी, जहाजावरील मुलगा चालेल काय?"

भैयाजी म्हणाले "पू. बापुराव व पू. मायबाईंनी जणू मालूसाठी स्थळ ठरविले आहे. म्हणून तुम्हास त्यांनी सुचविले आहे. आम्ही त्यांच्या आज्ञेत आहोत. आम्ही डोळे झाकून मालूला वाराणशीवारकडे देऊ."

पू. मायबाई शास्त्रीबुवांना म्हणाल्या "दिनकर व त्यांच्याकडच्यांना मालूला दाखवून द्या."

शास्त्रीबुवांना पू. महाराज आणि पू. मायबाईंची आज्ञा कळली. भैयासाहेबांना घेऊन शास्त्रीबुवा पांडुरंग वाराणशीवारांकडे जाऊन पू. महाराज व पू. मायबाईंनी दिलेली आज्ञा सविस्तरपणे सांगितली. भैयाजींनी प्राथमिक माहितीची देवाण घेवाण केल्यानंतर लग्नाची बोलणी करण्यासाठी पू. बापुराव महाराजांकडे बैठक घेण्याचे ठरले. त्याच वेळी मालूला दिनकरला दाखविण्याचे ठरले. पांडुरंग वाराणशीवारांची पू. बापुराव महाराजांवर श्रद्धा होती. वाराणशीवार व वाचासुंदर पू. बापुराव महाराजांकडे एकत्र आले. मुलगी सर्वानाच आवडली होती. पू. मायबाईंनी भैयाजी वाचासुंदरला विचारले -

"भैयाजी व मनूताई, बोला लग्न तर करायचे ठरले. आताच बोलणी करून घ्या."

भैयाजी म्हणाले "मायबाई, मला अनुभव नाही. माझ्याकडे मालूचे लग्न हे पहिले कार्य आहे. तेव्हा आपण जे सांगाल ते आम्हास मान्य आहे. माझी आर्थिक परिस्थिती आपणास माहित आहेच."

पू. बापुराव म्हणाले "वाराणशीवार मोठे लोक आहेत. ते मनाने पण मोठे आहेत. पू. निकालस महाराजांचे ते भक्त आहेत. ते आपल्याला सांभाळून घेतील."

पू. महाराज लहानपण घेऊन शिष्यांना व लोकांना मोठेपण देत असत. या अधिकारी संताच्या अशा वागणूकीने समोरची व्यक्ति भारावून जात असे आणि नतमस्तक होऊन पू. बापुरावांच्या म्हणण्याप्रमाणे वागत असे.

पांडुरंग वाराणशीवार म्हणाले "महाराज, मायबाई, आम्हांस येवढे मोठे करू नका. आम्ही आपल्यासमोर मोठे नाही. आपण सांगाल तसे लग्न होईल. आपणच हे लग्न ठरवावे. आम्हाला एवढीच इच्छा आहे की दोघांचा संसार उत्तम व्हावा. त्यांच्यावर आणि आमच्यावर आपली कृपा असावी."

पू. बापुराव महाराज म्हणाले "निकालस बाबांच्या कृपेने व पू. बाबासाहेबांचे भैयाजीकडे लक्ष असल्यामुळे सर्व चांगले होईल. बाकीचे व्यवहार मायबाई बघतील. असे समजा मालू माझी नात आहे."

पू. मायबाईंनी सर्वानाच सांगितले "भैयाजी व मनूताईची आर्थिक परिस्थिती जेम तेम आहे. आमच्याकडे जानेफळकरांच्या वाड्यातच घरी लग्न करू."

लग्नाच्या देवाण घेवाणा संबंधीचा तपशील पू. मायबाईंनीच ठरविला आणि दोन्ही बाजूंना लग्नाची तयारी करा म्हणून सांगितले. शास्त्रीबुवांनी पंचांग बघून लग्न तिथी निश्चित केली. वाराणशीवारांना पू. मायबाईंनी तपशील सांगितला.

भैयासाहेब व मनूताईंना पू. मायबाईंचे कौतुक किती करावे असे वाटले. आश्चर्य ही वाटले. मालूच्या लग्नाची जबाबदारी पू. महाराज व पू. मायबाईंनी घेतली व पुढाकार घेऊन जणू खातखेडकरांकडील लग्न आहे असे तपशील पू. मायबाईंनी ठरविले. पू. मायबाईंनी भैयाजींना व मनूताईला लग्नाच्या तयारीसाठी कार्यक्रमाचा तपशील, व्याही विहिणी कडील लोकांचा मानपान, अगत्य आणि संपूर्ण व्यवस्था कशी करायची हे सांगून रोज त्यांचा उत्साह द्विगुणीत करीत होत्या. वाचासुंदर मंडळीचा मुक्काम पू. महाराजांकडे लग्न होई पर्यंत होता. पू. महाराजांचे घर लग्नघर झाले. अनेक शिष्यांसह पू. महाराजांकडील

कार्य म्हणून लग्नाची तयारी धूम धडाक्यात सुरु झाली. भैयाजींना व मनुताईंना पू. महाराज व पू. मायबाईंच्या प्रेमाने आणि त्यांनी खातखेडकरांकडीलच हे लग्न कार्य समजून लग्नाची तयारी केल्यामुळे गहिवरुन आले. लग्नाच्या अनेक आर्थिक जबाबदारी सुद्धा त्यांनी स्वतः घेतल्यामुळे किती पैसे व वस्तू पू. महाराज आणि पू. मायबाईंनी लग्नासाठी लावल्या त्याची माहिती पण भैयाजी व मनुताईंना कळली नाही. काही ठळक गोष्टी पू. मायबाईंनी भैयाजी व मनुताई कडून करवून घेतल्या.

१९५९ साली मालूचे लग्न पाच दिवस पू. बापुराव महाराजांकडे धूमधडाक्यात झाले. सनई वाजंत्रीने मालूला हळद लावली. खातखेडकर, राजकारणे, वाचासुंदर कुटुंब आणि त्यांचे नातेवाईकांबरोबर पू. बापुराव महाराजांचा शिष्य परिवार आणि भैयाजी वाचासुंदर यांची मित्रमंडळी लग्नासाठी जमा झाली. रोज अन्नदान, चिवडा लाडूचा फराळ, मुलांची धावपळ, वाड्यात मांडव, रोषनाईने पू. बापुरावांकडे उत्सवाचे रुप आले. जानेफळकरवाड्यात लग्नासाठी वाचासुंदर मंडळी सज्ज झाली होती.

पू. बापुराव महाराज यांनी भैयाजींना पू. गोळवलकर गुरुजींकडे शास्त्रीबुवा बरोबर निमंत्रण देण्यासाठी पाठविले. तसेच पू. बुक्केवाले महाराजांना निमंत्रण गेले. पू. गौरीशंकर महाराजांचा आशीर्वाद घेण्यासाठी भैयाजी, मनुताई, मालू, पू. बापुराव महाराजांची मुलगी सुधा, वकील बाबुराव बक्षी हे कारने सिंदीला जाऊन आले. नागपूरला पू. निकालस महाराजांच्या मंदिरात अक्षत देण्यास पू. बापुराव महाराजांनी सांगितले. लग्नाला पू. गोळवलकर गुरुजी, पू. बुक्केवाले महाराज हजर होते. दिनकर-मालूचे सोवळे आणि शालू घालून १९५९ साली पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाईंच्या घरी थाटामाटात लग्न लागले. पू. बापुराव महाराजांच्या घरातील कार्यामुळे नाईकरोडची वर्दळ वाढली होती. लग्न झाल्यावर मालू आणि दिनकर वाराणशीवार यांची वरात वाराणशीवारांकडे गेली. भैयाजी व मनुताई आणि आप्तेष्टांच्या डोळ्यात पाणी आले. पांडुरंग वाराणशीवार यांनी पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाईंना नमस्कार केला आणि म्हणाले "महाराज, आम्ही भाग्यवान आहोत. आम्हाला आपल्याकडून नात सून म्हणून मिळाली. लग्न कार्यही आपल्या उपस्थितीत लागले आता आम्हाला दिनकरची चिंता नाही." पू. बापुराव महाराज म्हणाले "मायबाई या साक्षात अन्नपूर्णा आहे. त्यामुळे तुम्हास व भैयाजींना अन्नदानाची चिंता नव्हती. अनेक संत या कार्यास येऊन आशीर्वाद देऊन गेले. पू. निकालस बाबा, पू. गौरीशंकर महाराज (वायुरूपाने) येऊन गेले. तुम्ही चिंता करू नका. मालूच्या गृहप्रवेशाने दिनकरचा संसार चांगला होईल.

सर्व मंडळी संतुष्ट होऊन घरी परतली. भैयाजी व मनुताईंनी पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाईंना वंदन करून अनेक वेळा बोलून दाखविले की आपल्या कृपेने हे लग्न कार्य थाटात झाले. त्यांची ताकद व ऐपत आणि चोख व्यवस्थेचे ज्ञानाबरोबर माणूस बळ त्यांच्याकडे नव्हते. सर्व भार सद्गुरूंनी स्वतःकडे घेऊन कार्य करून दाखविले. उभयतां वाचासुंदर म्हणाले "आम्ही यजमान असून पाहुण्यासारखे आलो आणि खरे कष्ट आमच्या सद्गुरूंनी केले. आम्ही त्यांचे ऋणी आहोत."

बुधराम सूरदासांना म्हणाला "या संतद्वयींना भैयाजी व मनुताईबद्दल आत्मीयता होती म्हणून की मालूचे भाग्य होते म्हणून संत बापुराव व पू. मायबाईंनी हे लग्न कार्य त्यांच्याकडे केले."

सूरदास म्हणाले "शिष्याची श्रद्धा, विश्वास सद्गुरुंवर असला पाहिजे. प्रपंचाचा आणि परमार्थाचा सर्व भार शिष्याने सद्गुरुवर टाकला की तेच चिंता दूर करतात. मालूचे भाग्य थोर होतेच.सद्भक्तांकडे मालूला घर मिळाले. पुण्यवान भैयाजी आणि मनुताईच्या चिंतेचा भार पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाईंनी स्वतः घेऊन एक आदर्श कृती त्यांनी केली. प्रेम, जिवाळा, कर्तव्य तत्परता, सद्गुरु शिष्याचे मातृ-पितृतुल्य नाते आणि भक्ति मार्गातील अतूट बंधनाचा कृतीपूर्ण संबंध निभावला. एक उदाहरणच या संतद्वयींच्या वागण्यातून भक्तांना दिसले. भैयाजी व मनुताईची चिंता सद्गुरुने दूर केली."

सूरदास म्हणाले "पू. मायबाई कर्तव्यदक्ष आणि व्यवहार चतुर होत्या. त्यांना माणसांची पारख होती. त्या उदार आणि दानशूर होत्या. व्यवस्थापनेत व उत्सव कार्याची धुरा सांभाळण्यात माहिर होत्या. याचा लाभ सर्व शिष्यांना कधी न कधी मिळाला आहे. पू. बापुरावांची इच्छा पू. मायबाईंना न सांगता कळत असे. पू. मायबाई इच्छापूर्ती देवी म्हणून पू. बापुराव महाराजांच्या अर्धांगिनी होत्या. पू. बापुराव महाराजांनी स्वतःला वागण्यात इतरांपेक्षा मोठे मानले नाही. ते लहानांपासून मोठ्यांपर्यंत सर्वांना मोठेपण देऊन, किंवा त्याची थट्टामस्करी करून आवडीच्या विषयात त्या व्यक्तिये कौतुक करून त्यांना खुष करायचे. या संतद्वयींनी कधीही कुणास सांगितले नाही किंवा वाच्यताकरून मोठेपण मिरविले नाही की त्यांनी भैयाजी वाचासुंदरसाठी किती खर्च केला आणि किती कष्ट घेतले. ते समजत की त्यांचे वागणे हे भगवत कार्यातील भाग आहे. जे ब्रीद त्यांनी घेतले त्यात भगवंताचेच कार्य समजून कर्मयोग साधण्याचा व भगवद्सेवा पूर्ण करण्याचीच कर्तव्यपरायणता आहे, हे दाखविले. नव्हे हे एक यज्ञकर्मच आहे असे त्यांनी मानले. त्यांच्या वागण्यातच त्यांचे मोठेपण आणि विशेष संतत्वाचे गुण उजळून दिसे. प्रामुख्याने त्यांच्या प्रत्येक कृतीत भगवंताचे अधिष्ठान, संतांची उपस्थिती व भक्तिये जोड असायची. असा हीरा लोकासमोर संतरूपाने प्रकट होणे साहजिकच आहे. पू. बापुराव महाराज म्हणत 'मी तर बापू बेटा आहे. पू. बाबासाहेब महाराजांचे कार्य त्यांची आज्ञा आहे म्हणून त्यांनी हे कार्य करवून घेतले.' "

सूरदास म्हणाले "जर सद्गुरुवर भरवसा ठेवला तर तुमचे हात थोटे पडतील, देणाऱ्या सद्गुरुचे हात हजार आहेत. एक सिनेमातले गाणे तुम्हाला माहित आहेच. "गरीबों की सुनो, वो तुम्हारी सुनेगा, तुम एक पैसा दोगे, वो दस लाख देगा". अशी ही भगवद्कृपा असते. ती कृपा भैयाजी वाचासुंदर आणि मनुताईवर पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाईंनी केली."

चित्तरंजन सूरदासला म्हणाला "सूरदासजी, सद्गुरुला शिष्यांचे मन ओळखता येते. अंतर्यामी सद्गुरुंना शिष्याची निष्ठा, श्रद्धा कळते. अण्णासाहेब खातखेडकर हे १९५३ साली काटोलला प्रमिला वहिनींना घेऊन वर्षभर भैयाजी वाचासुंदरकडे राहिले. यामुळे पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाईंनी परतफेड म्हणून लग्न कार्य केले. असे म्हणता येईल काय?"

सूरदास म्हणाले "आपल्या संस्कृतीत परोपकार करणाऱ्याला देवरूप मानतात. अडचणीच्या काळात भैयासाहेबांनी अण्णासाहेबांना आपले कुटुंबातील भाऊच बरोबर राहतात असे मानले. त्यांच्या मनात अण्णासाहेबांसह पू. बापुराव व पू. मायबाईबद्दल अतूट भक्ति आणि प्रेम होते. भैयाजी स्वतःचे सुख दुःख सद्गुरुकडे निवेदन करायचे. त्यांनी सद्गुरुचरणी प्रपंच व परमार्थ वाहिला. म्हणून सद्गुरुंनी अडचणीच्या काळात भैयाजीकडील लग्न स्वतः जबाबदारी घेऊन लावले. त्यांची ही कृती असामान्य होती. सर्व शिष्यांना कळले की ही सद्गुरु माऊली फक्त मार्गदर्शक नसून स्वतःच्या प्रपंचात शिष्यांना कृतीयुक्त मदत करतात. त्यांच्या हृदयात भक्तांबद्दल प्रेम होते ते असे व्यक्त करीत होते. त्यांचे मोठेपण हृदयातून होते."

भैयाजी नागपूरात आल्यावर अडचणीच्या काळात भाड्याची घरं बदलावी लागली. आयाचित मंदिराजवळ मावकरांकडे, नवाबपुन्यात अजिंठावालेकडे, पतरकिने यांच्या वाड्यात आणि झेंडा चौक महालात नाईकरोडवर बोबडे यांचे घरी ते राहिले. वसंतराव घाटे यांच्या नाईकरोडवरील घरासमोर बोबडेंचे घर होते. त्यांच्या घराजवळच जानेफळकरांच्या वाड्यात पू. बापुराव महाराज राहत होते. वरील सर्व घरे पू. बापुराव महाराजांच्या घराजवळ असल्यामुळे भैयाजी व मनुताई रोज पू. महाराजांच्या दर्शनाला येत असत.

भैयार्जींना प्रपंचासाठी शेतीचे उत्पन्न पुरत नव्हते. म्हणून पू. बापुराव महाराजांनी सी.पी. एण्ड बेरार शाळेचे संस्थापक व अधीक्षक महाराजांचेच शिष्य अण्णासाहेब गोखले आणि मुख्याध्यापक कागभट यांच्याकडे भैयार्जींना नेले आणि शिक्षक म्हणून नोकरी लावली. काही कारणानी ही नोकरी सुटल्यावर पू. महाराजांनी केंद्रीय विद्यालयाचे प्रमुख पात्रीकर व उबाळेकडे भैयार्जींना नेले आणि तेथे शिक्षकाची नोकरी लावून दिली. केंद्रीय विद्यालय बंद झाले. भैयार्जींची नोकरी गेली.

काटोलला पू. धानोरकर महाराज (लोधीखेड्याचे) हे पांडे ह्या शिष्याकडे येत होते. त्यांच्या दर्शनाला भैयाजी सहकुटुंब जात असत. साधु संतांच्या दर्शनाची आणि त्यांना घरी बोलावून आदरातिथ्य आणि त्यांची पूजा करण्याची भैयार्जींना आवड होती.

एकदा भैयाजी वाचासुंदर यांनी काटोलला लघुरुद्र केला. तेव्हा पू. बापुराव महाराज, पू. मायबाई आणि सर्व मुलाबाळांसह आणि काही शिष्यांना भैयाजीकडे घेऊन गेले. दत्तोपंत तैलंग शास्त्री, डॉ. भालेकर व अंबूताई भालेकर, बाबासाहेब मोहरीर पत्नीसह व त्यांचा मुलगा मधु, महाराजांचे आतेभाऊ नानाजी काळे अशी मंडळी पू. महाराजांबरोबर काटोलला गेली. पू. महाराजांच्या मुलांची व भैयार्जींच्या मुलांची ओळख त्यावेळेपासून झाली. त्यामुळे या मुलांमध्ये प्रेम वाढले. भैयार्जींच्या मुलांची इतर शिष्यांबरोबर ओळख वाढून प्रेम वाढले.

बाबासाहेब उर्फ गणपत बालाजी मोहरीर, त्यांच्या पत्नी सुशीलाबाई, मुलं वसंत, मधुकर, सुधाकर, मोरेश्वर मुलगी मीना आणि मंगल हे पू. महाराजांकडे दर्शनाला येत असत. वसंतराव व मधुकर रोजच पू. महाराजांकडे येत असत. हे दोघे भाऊ रोज दर्शनाला येत असल्यामुळे पू. महाराज, पू. मायबाई आणि त्यांच्या मुलांबरोबर बोलत असत. ते थट्टा मस्करी करीत व शिष्य सहकाऱ्यांबरोबर नेहमी चर्चा करीत असत. त्यांच्या बोलण्यात गोडवा होता. ते महाराजांकडील उत्सवांत पुढाकार घेऊन सेवा करीत असत. पू. बापुराव महाराज शिष्यांसह बाबासाहेब मोहरीरांकडे लग्न कार्यासाठी किंवा एक दोन तासासाठी बसायला जात असत. त्यावेळी बाबासाहेबांचे संपूर्ण कुटुंब पू. महाराजांबरोबर असायचे. पू. महाराज पण या मुलांची चौकशी करीत असत. कधी पू. महाराज त्यांची थट्टा मस्करी करीत असत. वसंत मोहरीर स्टेटेस्टिक व प्लॅनिंग डिपार्टमेंट महाराष्ट्र शासन, नागपूरला नोकरीला लागले. त्यांची पुणे, मुंबई याठिकाणी बदली झाली आणि सेवानिवृत्तीनंतर अकोलाला स्थाईक झाले. ते पू. महाराजांकडे नागपूरला दर्शनाला येत असत. मधुकर मोहरीर महसूल खाते, महाराष्ट्र शासन येथे नोकरीला होते. लग्नाच्या आधी ते पू. महाराजांकडे रोज येत असत तेव्हा ते बरेच वेळा पू. महाराजांकडेच झोपायला राहत होते. सुधाकर मोहरीर यांनी भूगर्भशास्त्रामध्ये शिक्षण घेतल्यामुळे उदयपुरचे शिक्षण आटोपल्यावर महाराष्ट्र शासनाच्या भूगर्भ विभागात नोकरी केली. ते पण पू. बापुराव महाराजांकडे अधून मधून येत. त्यांची नागपूरच्या

बाहेर कोल्हापुर, चंद्रपुर, रत्नागिरी येथे बदली झाली. मोरेश्वर महाराष्ट्र स्टेट फायनान्शियल कार्पोरेशनमध्ये नोकरीला होते. बाबासाहेब मोहरीर यांच्या मुलींचे यथावकाश लग्न झाले.

वसंतराव मोहरीर ह्यांची भैयाजी वाचासुंदर आणि त्यांच्या मुलामुलींची ओळख होती. भैयाजींची दुसरी मुलगी सुमन ही वसंतराव यांना आवडली. पू. मायबाईंना त्यांनी तसे सांगितले. पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाईंनी पुढाकार घेऊन बाबासाहेब मोहरीर आणि भैयाजी वाचासुंदर यांची लग्नासाठी बैठक घेऊन लग्न जमविले. भैयाजींना पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाईंनी मदत केली. २९ फेब्रुवारी १९६० साली हे लग्न लागले आणि वसंतराव मोहरीर व सुमन यांचा सुखाचा संसार झाला. वसंतराव मोहरीर यांना पू. बापुराव महाराजांचे चरित्र प्रसिद्ध व्हावे ही इच्छा होती. म्हणून त्यांनी प्रयत्न सुरू केले. पण त्यांच्या मृत्युपूर्वी त्यांची ही इच्छा पूर्ण होऊ शकली नाही.

भैयाजी वाचासुंदर यांची कन्या रंजना १९६४ साली हायकोर्टात नोकरीला लागली. मुलगा सुधीर वाचासुंदर शिकत होता. भैयाजींना रंजनाच्या पगारामुळे प्रपंचात हातभार लागला. पुढे सुधीर हा पदार्थ विज्ञान विषयांत एम.एस.सी. झाला आणि नेरी, नागपूर येथे नोकरीला लागला. भैयाजींना आधार मिळाला. सुधीरची पू. महाराज व पू. मायबाईंवर श्रद्धा होती.

माधवराव उर्फ काका उर्फ बाबाजी गायकी हे जानेफळकर ह्यांच्या वाड्यात राहत होते. त्यांचे ज्येष्ठ चिरंजीव बाबा गायकी हे १९६१ साली बी.ए. उत्तीर्ण झाल्यावर त्यांनी एक वर्ष युनायटेड कमर्शियल बँकेत नोकरी केली व नंतर एल.आय.सी. मध्ये नोकरी केली. रंजना वाचासुंदर आणि बाबा गायकी हे पू. महाराजांकडे येत असल्यामुळे ओळखत होतेच. ऑफिसला जातांना त्यांची जवळून ओळख झाली. त्यांनी लग्न करण्याचे ठरविले. पू. मायबाई व पू. महाराजांनी भैयाजी वाचासुंदर व बाबाजी गायकींची बैठक घडवून आणली. १९७१ साली हे लग्न सोनबाच्या वाडीत संपन्न झाले. या संतद्वयींचा आशीर्वाद मिळाला. भैयाजी वाचासुंदर आणि मनुताईंचा भार हल्का झाला.

गायकी कुटुंब जानेफळकर वाडा सोडून रेशिमबागला रामभाऊ उपगडे यांच्या घरी भाड्याने रहायला १९६५ साली गेले. बाबा गायकीने रेशिमबागमध्ये प्लॉट घेऊन १९७२ साली घर बांधले. बाळ उर्फ गंगाधर गायकी १९६८ साली रसायनशास्त्रात एम.एस.सी. झाल्यावर मुंबईला गेला व त्याचे लग्न १९७२ मध्ये झाले. तो मुंबईला स्थायिक झाला. बाबाजी यांचा लहान मुलगा विजय बी.कॉम. होऊन डिस्ट्रिक्ट को.ऑप.बँकेत ऑडिटर होऊन प्रशांतनगर नागपूरला स्थायिक झाला.

पू. बापुराव महाराज १९६९ साली रेशिमबागच्या घरी रहायला गेले. तो पर्यंत बाबाजी गायकी रोज सायकलने जानेफळकरवाड्यात पू. महाराज व पू. मायबाई यांच्या दर्शनाला आणि चातुर्मासात दत्तोपंत तैलंग शास्त्री यांचे भागवत ऐकायला व दर्शनाला येत असत. दत्तोपंत तैलंग शास्त्री यांचे काही कारणानी पू. महाराजांकडे भागवत वाचनासाठी येणे जमत नसल्यास पू. बापुराव महाराजांनी बाबाजी गायकींना त्यादिवशी व्यासपीठावर बसण्याचा अधिकार दिला होता. त्या दिवशी बाबाजी गायकी भागवताचा एक अध्याय वाचीत होते हे आधी सांगितले आहेच. बाबाजी गायकी पू. महाराजांकडे आणि घरी सतत

नामस्मरण करायचे. त्यांच्या हातात सतत तुळशीची माळ असायची. ते मनानी प्रेमळ आणि शांत वृत्तीचे होते. थोडे त्यांच्या कुटुंबाबद्दल माहिती अशी -

बाळासाहेब उर्फ शरदचंद्र आत्माराम जोध हे त्यांचे मित्र प्रभु लोखंडे व मामा पुणतांबेकर यांचे बरोबर अधून मधून पू. बापुराव महाराजांच्या दर्शनासाठी जानेफळकरवाड्यात येत होते. ते नोकरी निमित्त यवतमाळला होते. पू. बापुराव महाराजांना त्यांनी विनंती केली की त्यांची बदली नागपूरला व्हावी. पू. बापुराव महाराज म्हणाले "माझ्या हातात असते तर तुमची लगेच बदली नागपूरला केली असती." सहा वर्षांनंतर बाळासाहेब जोध यांची बदली नागपूरला झाली. बाबाजी गायकी यांची मोठी मुलगी सुमन हिचे लग्न बाळासाहेब जोध यांचेबरोबर झाले. सुमन हिचे नाव शालिनी जोध झाले.

बाबाजी गायकी यांची दुसरी मुलगी सुधा हिला सावनेरचे माटे यांचे कडे दिली. ना.रा. जोशी उर्फ महात्माजी यांनी हे लग्न जुळविले. महात्माजी हे पू. बापुराव महाराजांचे शिष्य होते हे आधी सांगितले आहेच. तसेच तिसरी मुलगी कुंदा उर्फ बेबी हिचे लग्न यवतमाळचे प्रभाकर काशीकरशी झाले.

बाबाजी गायकींच्या सर्व मुला-मुलींच्या लग्नाला पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाई हजर होते व त्यांनी आशीर्वाद दिला. पू. मायबाईंनी काकी गायकींना लग्नासाठी मार्गदर्शन केले. सर्व मुल, सूना व नातू आजही पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाई महाराजांकडे दर्शनाला येतात आणि उत्सवाला हजर राहतात.

पू. बापुराव महाराजांच्या अंगणांत एके दिवशी कुत्र्याच लहान पिल्लू आल. ते पू. महाराजांकडेच राहिल. पू. महाराज व पू. मायबाई आणि सर्व खातखेडकर कुटुंबानी त्याला वाढविल. त्याच नाव 'विजू' ठेवण्यात आल. पू. महाराज व पू. मायबाईंच विजूच्या खाण्यापिण्याकडे फारच लक्ष असायच. दूध-पोळी हा आहार होता. विजू पू. महाराजांच्या जवळ पायाशी बराचवेळ बसायचा. पडवीत खांबाला लोखंडी साखळी बांधली होती ती गळ्यातील पट्ट्याला अडकवून विजूला बांधले की तो सुटकेसाठी फेऱ्या मारायचा. कधी तो साखळी बांधू देत नसे. त्याला वाटत असे की पू. बापुराव बाहेर जाणार आहेत म्हणून बांधण्यात येत आहे. पू. बापुराव महाराज पायी किंवा रिक्शाने जात असतांना विजू मोकळा असला की पाठलाग करीत असे आणि शिष्यांकडे जात असे. रिक्शात पू. बापुराव महाराज बसले की विजू पळत येऊन रिक्शामधे उडी मारून पू. बापुरावांच्या पायाशी बसायचा. तो सर्वांचा लाडका होता. विजू वृद्ध झाल्यावर चिडका झाला. मधुकर, सिंधूताई आणि सुधीर भालेकर त्याला साखळीने बांधीत. इतरांवर तो भुंकून विरोध करू लागला. पुढे फक्त मधुकर हे विजूला आवरू शकत होते. पू. गौरीशंकर महाराज पू. महाराजांकडे आले किंवा पू. महाराज पू. गौरीशंकर महाराजांकडे गेले की विजू तेथे पाठलाग करीत पोहोचायचा. पू. बापुराव महाराज, पू. गौरीशंकर महाराज आणि विजू यांचा एक फोटो काढला आहे.

एकदा पू. बापुराव महाराज दत्तोपंत तैलंग शास्त्री बरोबर पू. गोळवलकर गुरुजींच्या भेटीसाठी संघ कार्यालय महालला जायला निघाले. विजू त्यांच्या रिक्शाच्यामागे जाऊ लागला. विजूने संघ कार्यालयात जाऊ नये म्हणून मधुकर व सुधीर यांनी प्रयत्न केले. पण विजूला आवरता येईना. विजूने

काही दिवासांपूर्वी एका शिष्याच्या घरी गेल्यावर धुमाकूळ घातला व काही वस्तु काचेचे सामान फुटले. पू. बापुराव महाराज म्हणाले "मधु, विजूला येऊ दे. तो काही करणार नाही." शेवटी मधुकर व सुधीर पण त्यांच्या बरोबर पू. गुरुजी गोळवलकरांच्या बैठकीत विजू बरोबर गेले. पू. बापुराव महाराजांसाठी पू. गुरुजी गोळवलकरांनी उच्च किंमतीच्या कपबश्यामधे चहा दिला. मधुकरला धाक होता की विजूने धुमाकूळ मांडला तर कपबश्या फुटतील आणि पंचाईत होईल. त्यादिवशी विजू शांतपणे पू. महाराजांजवळ बसला होता. पू. बापुराव महाराजांनी सांगितल्याप्रमाणे विजूचा त्यावेळी त्रास झाला नाही.

पू. बापुराव महाराजांच्या अंगणांत जानेफळकरवाड्यात कन्हेर व फुलांची झाडे होती. तुळशी वृंदावन होते. दोन पोपट तेथे येऊन बसायचे. नंतर एक पोपट तेथे रहायचा. म्हणून त्या पोपटासाठी पिंजरा आणून पू. बापुराव महाराजांकडे तो पाळण्यात आला. त्याला हिरवी मिर्ची, पोळी, कधी फळ असे देण्यात येत असे. पू. बापुराव महाराजांचे गायी, कुत्रा आणि पोपटाच्या खाण्या-पिण्याकडे सतत लक्ष असायचे. ते काहिली करून सिंधू (सिंधे), मधु, बाळ्या, मंदा, सुधीर असे हाक मारून तळमळीने म्हणायचे "गायीला चारा घाल, गायीला पाणी पाज, कुत्र्याला व पोपटाला खायला दे, पाणी दे. मूक जीवांकडे लक्ष दे. त्यांना भूक तहान लागते. भूतदया ठेवली पाहिजे." सर्व घरची मंडळी तत्परतेने पू. बापुराव महाराजांनी दिलेल्या आज्ञेचे पालन करीत असत. पू. बापुराव महाराजांची हया तळमळी बरोबर ते दोन-तीन वऱ्हाडी शिव्या देत होते. काही दिवसांनी पोपट पिंजऱ्यातून उडून गेला आणि परत आला नाही. कुत्रा विजू याने म्हातारा झाल्यावर रेशिमबागला देह त्याग केला.

नानासाहेब जोशी, ब्रह्मपुरी यांचेकडे पू. बापुराव महाराज सहकुटुंब बरेचदा नागपूरवरून गेले. ते पू. महाराजांसाठी स्वतःची कार पाठवीत असत. १९५८ साली त्यांच्याकडे राईस मिलचे उद्घाटन झाले. त्यासाठी नानासाहेबांनी राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज, पू. बापुराव महाराज आणि पू. जनार्दन स्वामी यांना बोलाविले. राईस मिलच्या उद्घाटनाची वेळ झाली तो पर्यंत पू. बापुराव महाराज ब्रह्मपुरीला पोहोचले नव्हते. म्हणून मशीन सुरु करण्याचे बटन दाबण्याची पू. तुकडोजी महाराजांना नानासाहेब जोशींनी विनंती केली. संत तुकडोजींनी दोन-तीन वेळा बटन दाबून सुद्धा मशीन सुरु झाली नाही. तेवढ्यांत पू. बापुराव महाराज राईस मिलवर पोहोचले. नानासाहेब जोशी व उपस्थित त्यावेळी चिंतेत होते. नानासाहेबांनी पुढे येऊन पू. बापुराव महाराजांना पू. तुकडोजी महाराजांच्या शेजारी बसविले आणि नमस्कार केला.

पू. बापुराव महाराजांनी नाना जोशींना विचारले "उद्घाटन झाले का?"

नाना जोशी म्हणाले "नाही जी, आपणास उशीर झाला व पू. तुकडोजी महाराजांना घाई असल्यामुळे त्यांना मशीनचे बटन दाबायला सांगितले. पण मशीन सुरु होत नाही. टेस्टिंगमध्ये मशीनमध्ये कुठलाही बिघाड नाही."

पू. बापुराव महाराज म्हणाले "आता काय करता?"

नाना जोशी यांना पू. महाराजांवर विश्वास होता. त्यांनी नम्रपणे पू. बापुराव महाराजांना विनंती केली "महाराज, मी चुकलो. आपण येण्या अगोदर उद्घाटन करणार होतो. आता आपणच मशीन सुरु करा. मला माफ करा."

पू. बापुराव महाराज म्हणाले "पू. बाबासाहेब असतांना चिंता कशाला करतो."

पू. बापुराव महाराजांनी मशीन जवळ जाऊन म्हटले "अबss (मशीन) क्यँव नही चलती." असे म्हणून पू. बापुराव यांनी बटन दाबले. सर्व उपस्थितांना आश्चर्य वाटले. मशीन सुरु झाली. राईस मिलचे उद्घाटन

पू. बापुराव महाराजांच्या हस्ते झाले. उपस्थितांनी टाळ्यांचा कडकडाट केला. ही बातमी ब्रह्मपुरीत पसरली आणि पू. बापुरावांचा चमत्कार करण्याचा अधिकार सर्व लोकांना कळला.

ब्रह्मपुरी जवळ किरमिरीमेंढा येथे १९६४ साली नानासाहेब जोशी यांनी दुसरी राईस मिल सुरु केली. तेव्हा पू. बापुराव महाराज आणि पू. जनार्दन स्वामी हे उद्घाटनासाठी हजर होते. पू. बापुराव महाराजांनी राईस मिलचे उद्घाटन केले.

१९५९ साली नानासाहेब जोशी यांच्या आईने एक महिना कात्यायनी व्रत केला. या व्रताच्या सांगता कार्यक्रमासाठी तिचे गुरु पू. गुलाबराव महाराज, माधान यांचे शिष्य पू. बाबाजी महाराज पंडीत आणि पू. बापुराव महाराज सहकुटुंब ब्रह्मपुरीला आले. पू. बाबाजी महाराजांचे सोवळे आणि कर्मकाण्ड कडक होते. नानासाहेबांनी त्यांची व्यवस्था घरी खाली केली आणि पू. बापुराव महाराजांची व्यवस्था माडीवर केली. रोज या दोन्ही महाराजांच्या दर्शनासाठी सकाळ संध्याकाळ ब्रह्मपुरीतून लोक येत असत. नानासाहेबांचे आजोबा आणि आई पू. बाबाजी महाराजांचे अनुग्रहीत शिष्य होते. पू. गुलाबराव महाराज हे कात्यायनी व्रत करीत असत. नानासाहेबांकडे या वेळी दिवाळी दसरा होता. गोड पदार्थ, तळण, चहा-पाणी, दूध, ४०-५० लोकांचे रोज सकाळ संध्याकाळ जेवण आणि शेवटी अन्नदान अशी आनंदाची पर्वणी नानासाहेब जोशींकडे होती. नानासाहेबांच्या पत्नी शालिनीबाई या उत्साहाने जबाबदारी पार पाडायच्या. त्यांना पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाईंकडे ओढा व प्रेम होते. पू. बापुराव महाराज शालिनीबाईंना नानीबाई म्हणून प्रेमाने हाक मारीत.

बाबासाहेब आबदेव, चंदू वैद्य हे त्याकाळी को ऑपरेटिव्ह बँकेत ब्रह्मपुरीला नोकरीला होते. ते नानासाहेब जोशींकडे पू. बापुराव महाराज आणि पू. बाबाजी पंडीत महाराज यांच्या दर्शनाला येत होते. या दोघांना गुरुमंत्र घेऊन सदगुरु मिळावा असे वाटत होते. त्यांची द्विधा मनःस्थिती होती की या दोन संतांपैकी कोणाला सदगुरु करावा. शेवटी दोघांनी ठरविले की पू. बापुराव महाराजांचा गुरुमंत्र घ्यावा. ते दोघे नानासाहेब जोशींकडे येऊन पू. बापुराव महाराजांची सेवा करू लागले. बाबासाहेब आबदेव हे सतत पू. बापुराव महाराजांचे पाय चेपत होते. पू. बापुराव महाराज शिष्यांसमोर बाबासाहेब आबदेवांची थट्टा करू लागले. पू. बापुराव महाराज आबदेवांना म्हणू लागले "बाबा, तुझी अखंड सेवा बघून माझी घाबरगुंडी उडते. मी पळून जाऊ का? मी अशी सेवा पाहिली नाही. तू मोठा भक्त आहे." असे म्हणून ते हसायचे. त्यांच्या बरोबर सर्व शिष्यगण हसत. पू. बापुराव महाराजांनी चंदू वैद्य आणि बाबासाहेब आबदेवांना नानासाहेब जोशींकडे गुरुमंत्र दिला. बाबासाहेब आबदेव व चंदू वैद्य पू. बापुराव महाराजांच्या दर्शनासाठी आणि उत्सवासाठी नागपूरला येऊ लागले.

नानासाहेब जोशींची दोन मुले दिलीप व श्रीपाद यांना शिक्षणासाठी नागपूरला ठेवायचे होते. त्यांनी नबाबपुरा, नागपूरला भाड्याने घर घेतले. शालिनीबाई मुलांबरोबर होत्या. १९६४ साली हनुमाननगर, नागपूरला प्लॉट घेऊन तेथे घर बांधले. १९६६ साली या घरी नानासाहेब जोशी कुटुंब रहायला आले. शालिनीबाईंची आई १९७० साली वारल्यावर या घरी दत्तोपंत तैलंग शास्त्री यांनी भागवत सप्ताह वाचन केले. पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाई व शिष्य परिवार या कार्यक्रमासाठी हजर होता. पू. नाना

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

महाराज तराणेकर यांना पू. बापुराव महाराजांबरोबर बोलावून नानासाहेब जोशींनी पाद्यपूजा आणि महाप्रसाद हनुमाननगरच्या घरी केला.

नानासाहेब जोशी यांनी १९९४ साली देह ठेवला. शालिनीबाई जोशी यांनी १९८९ साली देह ठेवला.

सूरदास म्हणाले "बरीच माहिती श्रीपाद जोशी यांनी दिली. त्यांची पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाईवर श्रद्धा आहे. त्यांची तब्येत चांगली होती तो पर्यंत रेशिमबागला पू. बापुराव महाराजांकडे उत्सवाला आणि पू. मायबाईच्या दर्शनाला ते येत होते. पू. मायबाईची तब्येत चांगली नसतांना श्रीपादला ओळखून त्यांच्या मुलींची चौकशी पू. मायबाई करीत होत्या. आश्चर्य म्हणजे त्यांच्या मुलींची नावे सुद्धा त्यांना आठवत होती. पू. बापुराव महाराज त्यांना आलिंगन देत असत. पू. बापुराव महाराज जेव्हा मिठी मारायचे ती अनुभूती आणि स्पर्श शब्दांत सांगता येत नाही. असे श्रीपाद म्हणत. तेव्हा निर्विकार स्थितीत आनंद वाटायचा."

श्रीपाद जोशी आज सुद्धा हिंग्लाज भवानीचा उत्सव चंद्रपुरला करतात.

पू. जनार्दनस्वामी हे मूळचे कोकणातील राहणारे होते. लहान असतांनाच त्यांना धार्मिक आवड, व्यायामाची सवय होती. ते संन्यासी वृत्ती ठेवून नागपूरला रहायला आले. अनेक कोकणस्थ मंडळी नागपूरला होती. त्या परिचयाने त्यांनी रामनगर नागपूर येथे योगाभ्यासी मंडळ चालू करून लोकांना शारीरिक व मानसिक स्वास्थ्य संवर्धनासाठी आसन आणि योगाभ्यासाचे वर्ग सुरू केले. हे योगाभ्यासी मंडळ आजही चालू असून पू. जनार्दन स्वामींची योग व आसने यावर उपयुक्त पुस्तके प्रकाशित असून गाजलेली आहेत. ते अनेक वेळा घरी जाऊन आसन शिकवीत असत. आसनाद्वारे अनेक व्याधींचे उपाय ते सांगत असत. त्यांना आयुर्वेदिक औषधांचे ज्ञान होते. ते अंगावर भगवे वस्त्र घालीत होते. ते गोरे, तेजस्वी व सद्दृढ अंगकाठीचे प्रभावी व्यक्तिमत्व होते. ते निर्लोभी होते. त्यांच्या सुरवातीच्या नागपूर येथील मुक्कामात लोक त्यांना जेवायला बोलावीत असत. त्यांनी पैसे कमाविण्यासाठी स्वतःच्या ज्ञानाचा उपयोग केला नाही आणि व्यवसायपण केला नाही. त्यांची व पू. बापुराव महाराजांची ओळख आप्पा पाटणकरांमुळे झाली. पू. बापुराव महाराजांचे त्यांच्यावर प्रेम होते.

पू. जनार्दनस्वामी यांची पू. बापुराव महाराजांवर अधिकारी संत म्हणून श्रद्धा आणि प्रेम होते. जनार्दनस्वामी अनेक वर्षे दर गुरुवारी पू. बापुराव महाराजांकडे जेवायला येत होते. कार्यक्रम व उत्सवासाठी ते पू. महाराजांकडे येत असत. अनेक पू. बापुराव महाराजांचे शिष्य पू. जनार्दनस्वामी यांना बोलावीत असत. पू. बापुराव महाराजांनी पू. जनार्दनस्वामींना पू. गोळवलकर गुरुजींकडे नेले. तसेच पू. बापुराव महाराजांनी पू. जनार्दनस्वामींची भेट पू. नाना महाराज तराणेकरांबरोबर घडवून आणली. पू. नाना महाराजांचे पू. जनार्दनस्वामींवर खूप प्रेम होते. पू. जनार्दनस्वामींची तब्येत अत्यंत खराब झाल्यामुळे त्यांना नागपूरच्या मेडिकल कॉलेज हॉस्पिटल मध्ये दाखल केले होते. वाचण्याची शक्यता कमी होती. त्यावेळी पू. नाना महाराज मेडिकल कॉलेजमध्ये गेले आणि पू. जनार्दनस्वामींना सांगितले की अजून कार्य

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

करायचे आहे. जाण्याची वेळ अजून आली नाही. पुढे सहा वर्षे पू. जनार्दनस्वामी त्यांचे कार्य करीत होते. त्यांनी नागपूरला देह ठेवला.

प.पू.नाना महाराज तराणेकर, प.पू.बापुराव महाराज व प.पू. जनार्दन स्वामी

बुधराम सूरदासांना म्हणाला "जगाच्या कल्याणासाठी संतांच्या विभूती, देह कष्टविती उपकारे' या उक्तीप्रमाणे पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाई सारखे संत पू. जनार्दनस्वामी, पू. नाना महाराज तराणेकर आणि पू. गोळवलकर गुरुजी लोककल्याणाचे आणि धर्म जागृतीचे कार्य आणि राष्ट्रीय कार्य एकमेकांच्या सहकार्याने करीत होते असे दिसते."

सूरदासजी म्हणाले "बुधराम, तू बरोबर ओळखले. नाना जोशी सारखे शिष्यांना घडवितांना पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाईंनी त्यांच्या जीवनांत संतांना आणले. नानासाहेब व शालिनीबाईकडून प्रपंच सांभाळून परमार्थ करवून घेतला. त्यांच्याकडून अनेक संतांची सेवा, अन्नदान करवून घेतले. श्रीमद्भागवत सप्ताह, व्रत हे निमित्त होते. भगवंताप्रति श्रद्धा आणि प्रेम वाढविले. ब्रह्मपुरीला त्यांच्याकडून शाळा काढून सामाजिक कार्य करवून घेतले. मंदिर बांधून आणि इतर ठिकाणी देणग्या देऊन धर्म जागृतीचे कार्य करवून घेतले. त्यांचा मुलगा श्रीपाद याच्यावर संस्कार झाल्यामुळे नानासाहेबांचे कार्य त्यांनी चालविले आहे."

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥